

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Geografie a kartografie

Jan Sýkora

KONTRASTY RŮZNÝCH SOCIÁLNÍCH SVĚTŮ V PRAŽSKÝCH HOLEŠOVICÍCH

CONTRASTS OF VARIOUS SOCIAL WORLDS IN PRAGUE HOLEŠOVICE

Bakalářská práce

Praha 2014

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Petra Špačková, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval sám a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla použita k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat RNDr. Petře Špačkové, Ph.D. za vedení mé práce, trpělivost, cenné rady a konzultace. Dále děkuji představitelům Českého statistického úřadu za poskytnutí dat potřebných ke zpracování této práce a Bc. Anně Chocholové za jazykové korektury.

ABSTRAKT

Holešovice jsou součástí vnitřního města Prahy, které v současnosti představuje jednu z fyzicky i sociálně nejvýrazněji se proměňujících lokalit metropole. Změny sociálně prostorové struktury však často vedou k vyšší společenské polarizaci a zvýraznění sociálních nerovností. Tato práce se zabývá kontrasty mezi odlišnými sociálními světy v Holešovicích. Nejprve je sledován dlouhodobý vývoj sociálně prostorové struktury čtvrti prostřednictvím analýzy kvantitativních statistických dat. Následuje identifikace rezidenčních lokalit odlišných sociálních skupin na mikroúrovni statistických obvodů dolních Holešovic. Na závěr jsou v dolních Holešovicích formou terénního šetření zkoumány sociální kontrasty, denní rytmus a mezilidské interakce.

Klíčová slova: vnitřní město, sociálně prostorová struktura, sociální prostředí, sociální světy

ABSTRACT

Holešovice district is part of Prague inner city, which currently represents one of the most physically and socially transforming locations of the metropolis. However, changes of the socio spatial structure often lead to increasing social polarization and enhancement of social inequalities. This thesis deals with contrasts between different social worlds in Holešovice. Firstly, long-term development of socio spatial structure is observed through analysis of quantitative statistical data. Secondly, residential locations of different social groups are identified on the level of statistical units in the area of lower Holešovice. Finally, social contrasts, daily rhythm and interpersonal interactions are examined through field survey.

Keywords: inner city, socio spatial structure, social environment, social worlds

OBSAH

1. ÚVOD.....	7
2. TEORETICKÉ ZARÁMOVÁNÍ PRÁCE	9
2.1 Vývoj současných měst.....	10
2.2 Interakce v městském prostředí	13
3. METODIKA	17
4. HOLEŠOVICE: SOUČASNÝ CHARAKTER.....	21
5. SOCIÁLNÍ KONTRASTY V HOLEŠOVICÍCH	22
5.1 Vývoj sociálně prostorové struktury v Holešovicích v letech 1980-2011	22
5.1.1 Vývoj počtu obyvatel Holešovic.....	22
5.1.2 Věková struktura obyvatelstva Holešovic.....	24
5.1.3 Vzdělanostní struktura Holešovic	25
5.1.4 Národnostní struktura Holešovic	27
5.1.5 Ekonomická aktivita obyvatelstva Holešovic	27
5.1.6 Shrnutí	29
5.2 Sociálně jedinečné lokality v dolních Holešovicích v roce 2011	29
6. SOCIÁLNÍ KONTRASTY V DOLNÍCH HOLEŠOVICÍCH	36
6.1 Fyzické a funkční charakteristiky sociálně jedinečných lokalit dolních Holešovic.....	36
6.2 Kontrasty a každodenní interakce osob v dolních Holešovicích	38
6.3 Shrnutí.....	43
7. ZÁVĚR.....	44
8. POUŽITÉ ZDROJE	46
8.1 Literatura	46
8.2 Internetové zdroje.....	49
8.3 Zdroje dat	49
PŘÍLOHY.....	51

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. č. 1: Vybrané základní sídelní jednotky a územní vymezení dolních Holešovic a Letné....	17
Obr. č. 2: Index změny počtu obyvatel v Holešovicích v letech 1980-2011	23
Obr. č. 3: Věková struktura Holešovic v letech 1980-2011.....	25
Obr. č. 4: Vzdělanostní struktura Holešovic v letech 1980-2011	26
Obr. č. 5: Nezaměstnaní v Holešovicích v letech 1991-2011	28
Obr. č. 6: Územní koncentrace obyvatel mladšího produktivního věku a seniorů v dolních Holešovicích v roce 2011 (na úrovni statistických obvodů)	30
Obr. č. 7: Územní koncentrace zástupců národnostních menšin v dolních Holešovicích v roce 2011 (na úrovni statistických obvodů).....	31
Obr. č. 8: Územní koncentrace osob se základním a vysokoškolským vzděláním v dolních Holešovicích v roce 2011 (na úrovni statistických obvodů)	32
Obr. č. 9: Územní koncentrace nezaměstnaných osob v dolních Holešovicích v roce 2011 (na úrovni statistických obvodů)	33
Obr. č. 10: Územní koncentrace neúplných rodin v dolních Holešovicích v roce 2011 (na úrovni statistických obvodů)	33
Obr. č. 11: Sociálně jedinečné lokality v dolních Holešovicích v roce 2011.....	34
Obr. č. 12: Sociálně jedinečné lokality dolních Holešovic	37
Obr. č. 13: Stanoviště 1 (křižovatka ulic Jankovcova, U Průhonu, U Uranie)	38
Obr. č. 14: Stanoviště 2 (Ortenovo náměstí).....	40
Obr. č. 15: Stanoviště 3 (křižovatka ulic Dělnická a Osadní).....	42

SEZNAM TABULEK

Tab. č. 1: Sledované fyzické charakteristiky vybraných lokalit v dolních Holešovicích	19
Tab. č. 2: Základní ukazatele věkové struktury Holešovic v letech 1980-2011.....	24
Tab. č. 3: Národnostní struktura obyvatel Holešovic v letech 1980-2011	27
Tab. č. 4: Fyzický charakter sociálně jedinečných lokalit v dolních Holešovicích	36
Tab. č. 5: Sociální status procházejících obyvatel na křižovatce ulic Jankovcova, U Průhonu, U Uranie	39
Tab. č. 6: Sociální status procházejících obyvatel na Ortenově náměstí	41
Tab. č. 7: Sociální status procházejících obyvatel na křižovatce ulic Dělnická a Osadní.....	43

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Zaměstnanost obyvatel Holešovic dle sektorové příslušnosti v letech 1980-2011	29
--	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Záznamový arch pro terénní šetření	51
--	----

1. ÚVOD

Pražská čtvrť Holešovice se razantně proměňuje v moderní městskou čtvrť. Její dnešní výraznou charakteristikou je rozmanitost fyzická i sociální. Na relativně malém prostoru se střídají staré zanedbané činžovní domy se zrekonstruovanými, chátrající nevyužívané industriální plochy se zrevitalizovanými objekty, zastavárny a herny s moderními kavárnami, galeriemi a luxusními restauracemi, staré s novým. Na první pohled viditelná fyzická regenerace a funkční proměny prostoru jsou pravděpodobně doplněny také transformací sociální. Určité náznaky vyšší společenské polarizace a diverzifikace jsou jasně viditelné; na ulici lze potkat představitele nižších sociálních vrstev i reprezentanty příjmově silné společenské skupiny manažerů. Jak se však doopravdy mění sociálně prostorová struktura čtvrti? Jsou v Holešovicích přítomny specifické sociální světy? Dochází mezi nimi k určitým druhům interakcí? Nachází se zde lokality potenciálních sociálních konfliktů? Na zodpovězení těchto a dalších otázek se práce zaměřuje.

Holešovice náleží v pražské urbanistické struktuře k vnitřnímu kompaktnímu městu (Ouředníček a kol. 2012, Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy 2013). Tyto části Prahy byly za socialismu často zanedbávány na úkor výstavby panelových sídlišť na okrajích české metropole, v současnosti jsou však jednou z nejvýrazněji se transformujících lokalit (Haase a kol. 2010, Ouředníček, Temelová 2009). Spolu s fyzickými a funkčními změnami dochází postupně k proměnám celkové socio-prostorové diferenciaci obyvatelstva, jež posilují společenské nerovnosti a fragmentaci mezi skupinami s odlišným sociálním statutem (Ouředníček, Temelová 2009, Sýkora 1999, 2001). Zvýraznění kontrastů a polarizace mezi společensky rozdílně postavenými skupinami s různými preferencemi a vlastnostmi může být zárodkem konfliktů mezi obyvateli o prostor, segregačních procesů a případného vysídlování určitých skupin obyvatel (Sailer-Fliege 1999, Temelová 2009). Proto je zapotřebí se s transformací vnitřních měst a jejími důsledky seznámit a mít o nich přehled. Povědomí o jejich průběhu pak může například pomoci předcházet potenciálním sociálním sporům a přispět k pojmenování konkrétních problémů, které s sebou proměny měst mohou přinášet.

Záměrem práce je analyzovat kontrasty mezi odlišnými sociálními světy ve vytipovaných lokalitách pražských Holešovic v kontextu dlouhodobých změn sociálně prostorové struktury. Výzkumné otázky a cíle lze shrnout následovně:

1. Jak se v posledních 30 letech transformovala sociálně prostorová struktura Holešovic? Dílčím cílem je analyzovat dlouhodobý vývoj sociálně prostorové struktury od roku 1980 do roku 2011 na úrovni základních sídelních jednotek.

2. Jaké sociální světy lze identifikovat v dolních Holešovicích? V návaznosti na předchozí otázku je vybrána sociálně více heterogenní část čtvrti, která je dále analyzována. Cílem je popsat její sociálně prostorovou strukturu v roce 2011 na mikroúrovni statistických obvodů a identifikovat jedinečné rezidenční lokality odlišných sociálních skupin.
3. K jakým interakcím mezi odlišnými skupinami obyvatel v prostoru dochází? Jsou sociální protiklady znatelné při sledování denního rytmu oblasti? Cílem této části je identifikovat sociální kontrasty a interakce mezi osobami využívajícími vybrané prostory a poskytnout náhled na celkové sociální klima dolních Holešovic.

Ve struktuře práce následuje po úvodní kapitole teoretický přehled konceptů týkajících se vývoje současných měst se zaměřením na vlivy socialistické minulosti a na prostor vnitřního města. Dále je pozornost věnována projevům společenských interakcí v městském prostoru včetně nastínění konceptu lokálních komunit, sociálního prostředí a denního rytmu. Následně jsou popsány metodické postupy. Empirická část se soustředí na konkrétní oblast Holešovic a je rozdělena do tří subkapitol. První analyzuje dlouhodobý vývoj sociálně prostorové struktury od roku 1980 do roku 2011 na úrovni základních sídelních jednotek a pokouší se identifikovat lokality nejvýraznějších sociálních kontrastů. Ve druhé části jsou pak tyto lokality detailněji zkoumány na úrovni statistických obvodů. Výstupy z předchozích částí jsou následně využity ve třetí části v rámci terénního šetření, při kterém je cílem prostřednictvím kvalitativního výzkumu poznatky rozšířit o aspekty nepostižitelné kvantitativními metodami. Cílem této kapitoly je odhalit interakce a kontrasty mezi obyvateli využívajícími vybrané lokality a poskytnout vhled do denního rytmu sledovaných oblastí. Na závěr jsou shrnuty poznatky získané empirickým výzkumem a zodpovězeny výzkumné otázky.

2. TEORETICKÉ ZARÁMOVÁNÍ PRÁCE

Teoretická část koresponduje s obsahem části empirické. Nejprve se soustředí na téma vývoje sociálně prostorové struktury města zejména v kontextu postsocialistické transformace v Praze a jejím vnitřním městě. Zaměřuje se také na proces gentrifikace a jeho projevy v postkomunistických zemích. Za účelem prostorového vymezení sociálních skupin v Holešovicích je následně rozebírána problematika urbánních sociálních vztahů a nastíněn koncept lokálních komunit v městském prostředí, sociálního prostředí a denního rytmu lokalit.

Vztahem mezi sociální a prostorovou organizací společnosti se zabývala již chicagská škola prostřednictvím teorie sociální ekologie (Steinführer 2003). Již na začátku je třeba zmínit obezřetnost, se kterou je třeba s těmito přístupy pracovat. Vycházejí totiž ze specifických podmínek amerického Chicaga začátku dvacátého století a vývoj současných měst, zejména těch postsocialistických, je často determinován vlivy odlišnými. Nicméně i tak poskytují myšlenky těchto autorů vhodný náhled na vývoj vnitřní sociálně prostorové diferenciaci dnešních urbánních lokalit. Sociální nerovnosti v městském prostředí považují za přirozené; město bez prostorové diferenciaci obyvatelstva je jen ideálním typem a v realitě není možné jeho dosažení (Steinführer 2003).

Město je dle chicagské školy charakteristické vlastním vývojem, hustě zalidněným a trvalým osídlením a přirozenou heterogenní společenskou organizací (Zorbaugh 1926, Wirth 1938). Jednotlivé územní jednotky jsou pak chápány jako „geografické oblasti charakterizované fyzickými specifiky a kulturními charakteristikami lidí, kteří v nich žijí“ (Zorbaugh 1926, s. 82). Tím, jak se město přirozeně a nezávisle vyvíjí a roste, a zároveň si lidé navzájem nevědomky konkurují o co nejvýhodnější pozici, dochází k utváření odlišných kulturních míst. Výsledkem jsou pak přirozené oblasti, ve kterých segregované populace svými kulturními charakteristikami zvýrazňují fyzickou jedinečnost míst (Zorbaugh 1926). Za společensky zhuštěný a polarizovaný prostor s různorodými aktivitami a typy lidí považuje město také Scott (2008). Značnou sociální rozmanitost ve městech připouští i Fischer (1984).

Obyvatelstvo se v urbánním prostředí diferencuje dle různých charakteristik (např. socioekonomický status, etnická příslušnost, demografické aspekty apod.) (Steinführer 2003). Podle Matějů (1980) je sociálně prostorová struktura města ovlivňována celospolečenskými ekonomickými a sociálními změnami, které do společnosti vnáší nové jevy a hodnoty. Výraznou transformaci společenského vývoje způsobil zajisté pád „železné opony“ na konci dvacátého století, jenž předznamenal proměnu bývalých socialistických měst (Hauptmann, Kamenický, Sýkora 2000).

2.1 Vývoj současných měst

Procesy ovlivňující vývoj současných měst

Za socialistického režimu bylo snahou překonat sociálně podmíněné faktory determinující vnitřní diferenciaci měst a vytvořit město sociálně nediferencované. Důsledkem socialistické bytové politiky, charakteristické zejména výstavbou rozsáhlých sídlištních ploch, však byla zvyšující se polarizace mezi starým a novým městem a vznik dalších nerovností (Ouředníček, Temelová 2009, Steinführer 2003). Vývoj nastavený tehdejší politickým režimem byl narušen rozpadem východního bloku. Následné otevření hranic a ekonomická restrukturalizace znamenaly pro Prahu rozvoj „spontánních tržně řízených transformací ekonomického, společenského a kulturního prostředí“ (Hauptmann, Kamenický, Sýkora 2000, s. 63). Při rozvoji bývalých socialistických měst se tak dodnes střetávají vlivy socialistického vývoje s vlivy novými, typickými pro západní svět (Ouředníček, Temelová 2009).

Vývoj sociálně prostorové struktury měst západního vyspělého světa je v současnosti silně provázán s celospolečenskými globálními změnami (Knox, Pinch 2010). Kombinují se nadnárodní procesy spjaté s globalizací a internacionalizací s rozvojem informačních technologií a dopravy, reurbanizací a deindustrializací (Knox, Pinch 2010, Sassen 2007). Společnost se proměňuje v postindustriální a spolu s ní města, nejvýraznější projev lidských aktivit (Knox, Pinch 2010). S ekonomickou restrukturalizací se často prohlubují příjmové rozdíly a sociální polarizace vedoucí k nevyrovnanosti životních příležitostí rezidentů měst (Scott 2008). Za těchto podmínek dochází k zintenzivnění kontrastů a rozvoji nových druhů konfliktů (Sassen 2007). Právě nerovnosti mezi společenskými třídami jsou v současné době považovány za jednu z hlavních charakteristik světového velkoměsta (Friedmann a Wolff 1982, cit. v Hamnett 2001).

Diskutované proměny se v postsocialistickém městě projevují odlišným způsobem. Současný vývoj Prahy je determinován zejména procesy suburbanizace, mezinárodní migrace a revitalizace (Ouředníček, Temelová 2009). Se změnou režimu se začala zintenzivňovat ekonomická i sociální polarizace přinášející s sebou řadu jak pozitivních, tak negativních důsledků (Ouředníček, Temelová 2009, Sýkora 1994, 1999). Privatizace, liberalizace cen a integrace do mezinárodních politických a ekonomických systémů často ovlivnily funkce a hodnoty pozemků a nemovitostí, a následně i rezidenční preference obyvatel. Spolu s novými imigračními proudy cizinců s různým sociálním statutem se dále zintenzivňují sociální kontrasty a v důsledku toho tak dochází k celkové transformaci sociálně prostorové struktury (Hauptmann, Kamenický, Sýkora 2000, Ouředníček, Temelová 2009). Nově nastavená diferenciaci je provázána také s rostoucími příjmovými nerovnostmi; na jedné straně se objevila

třída majetných podnikatelů, manažerů a zaměstnanců zahraničních firem, na druhé pak nová skupina bezdomovců, nezaměstnaných a příjmově slabších skupin obyvatel neschopných prosadit se v nově nastaveném konkurenčním prostředí (Hauptmann, Kamenický, Sýkora 2000).

Změny prostorové struktury Prahy po roce 1989 nabývají mnoha podob. Zintenzivňuje se využívání centrálních částí formou regenerace a komercionalizace související s internacionalizací, přičemž druhý jmenovaný proces se z důvodu postupného nedostatku prostoru přesouvá do přilehlých čtvrtí. Pro oblasti vnitřního města jsou charakteristické procesy selektivní revitalizace formou komercionalizace a gentrifikace, díky nimž dochází ke zlepšení fyzického stavu a sociálního statusu čtvrtí. V okrajových oblastech narůstá sociální diferenciace sídlišť, přičemž úpadek některých z nich může být v budoucnu značným problémem pro celé město. Výrazné územní změny představuje nová suburbánní komerční i rezidenční zástavba často znamenající vytváření enkláv příjmově silnějších skupin obyvatel (Hauptmann, Kamenický, Sýkora 2000, Ouředníček, Temelová 2009, Sýkora 1999, 2001).

Transformace vnitřního města

Mění se charakter urbánních oblastí se často projevuje v prostředí města vnitřního. Fyzická obnova je často doprovázena fragmentací a diverzifikací sociálně prostorové struktury (Temelová 2009). Do revitalizovaných atraktivních oblastí poblíž městského centra se stěhují obyvatelé s vyšším sociálním statusem. Původní obyvatelé nemohou konkurovat zvýšeným cenám nájmu a nedisponují finančními prostředky k využití nových služeb, jež jsou cíleny na majetnější rezidenty a často vytlačují služby původní (White, Winchester 1988). Lidé jsou tak často nuceni opustit místa bydliště či setrvávají ve stagnujících oblastech. Zvyšuje se tak napětí a potenciál pro spory o městský prostor. Extrémním důsledkem může být vyostření sociálních rozdílů ve formě přímých konfliktů (Butler, Watt 2007, Temelová 2009, Knox, Pinch 2010). Právě gentrifikace představuje jeden z výrazných procesů podílejících se mimo jiné na proměnách sociální struktury vnitřních měst (Temelová 2009).

Vnitřní města bývalých zemí východního bloku, která často obývaly dělnické a střední společenské vrstvy, byla za socialismu zanedbávána a fyzicky i sociálně upadala (Bělina a kol. 1998, Haase, Steinführer 2007, Ouředníček, Temelová 2009, Sýkora 2001). Změna ekonomického a politického režimu znamenala začátek jejich regenerace. Dnes je jejich vývoj určen kombinací procesů postsocialistické transformace a tradičních procesů charakteristických pro západní vyspělý svět (plošný nárůst vnitroměstských brownfields, společenská polarizace, demografické proměny, diverzifikace domácností apod.). Proměny ovlivňují též komercionalizace, poptávka po rezidenčních oblastech blízko centra a procesy

připomínající do určité míry gentrifikaci. Postsocialistický vývoj je často spjat též s úbytkem obyvatelstva zapříčiněným již zmiňovaným obchodním využitím ploch, zintenzivněním procesu suburbanizace a do určité míry s nástupem druhého demografického přechodu (změny struktury domácností, pokles porodnosti apod.) (Haase, Steinführer 2007).

Konkrétně v Praze je revitalizace vnitřního města značně selektivním procesem, při němž se do stagnujících částí soustředí nižší vrstvy. Často tak žijí v těsném sousedství nových rezidenčních areálů majetnějších skupin obyvatel (Hauptmann, Kamenický, Sýkora 2000). Nicméně nenalezneme zde doslovná ghetta či segregované nebo separované komunity podobné například těm v amerických velkoměstech. Přesto jsou potenciální společenské konflikty jako důsledek regenerace vnitřního města pravděpodobné a v budoucnu mohou být pro Prahu i další města značným problémem (Ouředníček, Temelová 2009).

Gentrifikace v postsocialistické Praze

Jeden z procesů ovlivňujících polistopadovou proměnu vnitřního města představuje gentrifikace, při které „dochází k rehabilitaci obytného prostředí některých čtvrtí v centrálních částech velkých měst a k postupnému vytlačování a nahrazování původního obyvatelstva příjmově silnějšími vrstvami nově příchozích „gentrifíerů““ (Sýkora 1993, s. 101). Termín použila poprvé autorka Ruth Glass (1964) pro procesy fyzického zlepšování bytového fondu, zvyšování cen a vytlačování původní dělnické třídy novou střední vrstvou obyvatel v Londýně 60. let. O příčinách gentrifikace se vedou ve světě spory mezi dvěma přístupy (Slater 2011). První chápe proces jako důsledek přechodu od výrobních odvětví k odvětvím vázaným na služby a s tím související změny společenské struktury (Ley 1994). Druhý pohled vystihuje Smith (1979), který za příčinu považuje rostoucí mezeru mezi vysokou potenciální hodnotou pozemku a nízkou reálnou hodnotou často chátrajících budov (tzv. rent gap), již odpovídá zájem investorů o revitalizaci těchto pozemků za účelem zisku. Jedná se tak o pohyb zpět do měst, ale spíše kapitálu, než lidí. V tomto pojetí je však zanedbáván význam poptávky rostoucí střední třídy po nových lokalitách ve vnitřním městě (Hamnett 2003).

V Praze doposud žádná z čtvrtí plnou gentrifikací neprošla, nicméně i tak přináší do některých částí města radikální fyzické a sociální změny. Častým jevem je nahrazování zchátralých rezidenčních budov luxusními byty a komerční zástavbou. Zmiňované potenciální vysídlování a odchod příjmově slabších společenských skupin je pak často zapříčiněno právě vzrůstajícími cenami nájmu a klesající koupěschopností původních obyvatel. Zároveň do zrehabilitovaných atraktivních oblastí blízko centra přichází zástupci „yuppies“ (young urban professionals), studenti, „singles“ a další příslušníci mladé vzdělané střední vrstvy, kteří často

nahrazují původní obyvatelstvo (Sýkora 2005, Ouředníček, Temelová 2009). Kontrasty životních stylů odlišných sociálních vrstev pak dále přetváří urbánní prostředí. Avšak gentrifikace není v bývalých postkomunistických státech dominantním procesem transformujícím podobu vnitřního města, spíše je jen jednou z forem jeho revitalizace se značně selektivním územním charakterem (Sýkora 2005).

2.2 Interakce v městském prostředí

Následující část se zaměřuje na vztahy mezi obyvateli měst a charakterem jejich koncentrací. Hned na začátku je třeba vymezit pojem komunita, kterým se rozumí uskupení lidí „sdílejících stejnou kulturu, hodnoty a zájmy, založené na sociální identitě a/nebo území, a v rámci něhož probíhá jistý stupeň interakcí“ (Martin 2009, s. 103). Představitelé chicagské školy charakterizují heterogenní městské prostředí pomocí pojmu „sociální svět“. Dělení do těchto jednotek probíhá dle různých faktorů (umístění a druh zaměstnání, příjem, rasová a etnická příslušnost, společenské předsudky apod.) (Wirth 1938). Město se stává jakousi „mozaikou sociálních světů, které se navzájem dotýkají, ale nepřekrývají se“ (Burgess, Park 1925, s. 40). Každý „svět“ se odlišuje specifickým životním stylem a jedinec většinou spadá do jedné vyhovující skupiny s možností přesunu (Burgess, Park 1925). Právě přítomnost rozličných společenských skupin a světů s odlišnými styly života, hodnotami a očekáváními, žijících relativně blízko u sebe, se projevuje zintenzivněním sociálních kontrastů, a tudíž i nižší pravděpodobností dosažení vzájemného konsensu (Fischer 1984, Wirth 1938).

Mezilidské interakce v urbánním prostředí s sebou přináší jak pozitivní, tak negativní důsledky (Fischer 1984, Wirth 1938). Podle Wirtha (1938) se sice četnost sociálních vztahů proti venkovskému prostředí zintenzivňuje, jsou však více povrchní a neosobní. Ve městech se tak oslabuje soudržnost obyvatel a utváří se potenciál pro konflikty a boje o prostor (Knox, Pinch 2010, Temelová 2009). Posílena je soutěživost, anonymita, odcizení, neshody a podrážděnost mezi rezidenty (Wirth 1938). V extrémních případech může tento stav eskalovat až ve společenský rozvrat, dezorganizaci a izolaci určitých skupin (Knox, Pinch 2010, Paddison 2001).

Negativní postoj k vlivu města na společenský život zastává deterministická teorie, s hlavními představiteli Louisem Wirthem a Georgem Simmelem, dle které je psychika urbánních jedinců vystavena obrovskému tlaku (Fischer 1984). Na člověka působí značné množství vlivů, se kterými se musí vyrovnat, popř. se před nimi chránit. Tímto způsobem je narušována nejen soudržnost komunit, ale i primárních společenských skupin (Fischer 1984). Navazujícími negativními důsledky jsou sklony k deviantnímu chování podpořené neosobností a lhostejností ostatních obyvatel (Knox, Pinch 2010).

Kompoziční teorie, představovaná Herbertem Gansem a Oscarem Lewisem, zastává v této otázce neutrální postoj. Město chápe jako již zmiňovanou mozaiku sociálních světů, které své členy obklopují a ochraňují. Hlavní odlišností oproti dalším teoriím je zpochybnění vlivu města na společenské chování obyvatel a utváření sociálních skupin (Fischer 1984). Lidské chování je dle těchto autorů determinováno spíše faktory typu životního stylu, národnostní příslušnosti, rodinného statusu apod. (Knox, Pinch 2010).

Na druhou stranu širší možnosti k navázání společenských vazeb mohou vyústit ve vzájemné kulturní obohacení a zintenzivnění a rozšíření přátelských kontaktů (Wessel 2009). Hustě zalidněný a sociálně heterogenní urbánní prostor může též přispívat k rozvoji rozličných subkultur a skupin podporujících prosazení názorů jedince prostřednictvím kolektivní akce (Fischer 1975). Tento pozitivní přístup zastává subkulturní teorie. Ve městě vyšší koncentrace odlišných jedinců žijících blízko sebe vytváří pocit ohrožení členů jednotlivých sociálních skupin. Z toho pramení potřeba vazby v rámci skupin upevňovat a posilovat (Fischer 1984). Prostorovým projevem může být uzavřenost vedoucí až k segregaci a separaci (Knox, Pinch 2010). Za důsledek však zastánci subkulturní teorie nepovažují rozpad sociálních skupin, jak to předpokládá teorie kompoziční (Fischer 1984).

Lokální komunity ve městě

Prostředí města utváří potenciál pro vznik odlišných komunit. Obecněji řečeno jde o sdružení lidí, které k sobě něco přitahuje (Davies, Herbert 1993). Již tato definice implikuje pestrost a komplexitu pojmu. Davies a Herbert (1993) odlišují několik základních typů komunit, přičemž hlavním rozlišovacím faktorem je fyzický prostor. Komunity tak lze dělit na územně nezávislé, kde vazby vznikají na základě sdílení společných zájmů, hodnot, zaměstnání apod., a územně vázané, kde jsou jedinci navíc propojeni skrze určitý sdílený prostor (Davies, Herbert 1993).

S fyzickým prostorem spjaté komunity jsou v městském prostředí nazývány sousedstvím (Davies, Herbert 1993). Jedná se o přirozenou společenskou skupinu, která představuje sociální a prostorovou dimenzi životního prostoru jedinců, a v rámci které probíhají sousedské interakce (Fischer 1984, Meegan, Mitchell 2001). Vymezení sousedství jako specifického druhu komunity potvrzují také Meegan, Mitchell (2001), Martin (2009) či Špaček (2012). Knox a Pinch (2010) jej definují podobnými demografickými, ekonomickými a společenskými aspekty jeho rezidentů. Právě homogenita společnosti v určitém území podporuje a utváří sousedské vztahy (Fischer 1984). Sousedství lze také považovat za „nejmenší jednotku ve společenské a politické organizaci města“ (Burgess, Park 1925, s. 7) nebo také „městské prostředí, kde dominuje

rezidenční funkce (...) rozprostírající se na území pěší dosažitelnosti“ (Martin 2009, s. 494). Existuje bez formální organizace, často je používáno za podjednotku lokálních komunit (Burgess, Park 1925, Davies, Herbert 1993).

Shodné charakteristiky rezidentů ale nejsou vždy zárukou společenských interakcí a intenzivních sousedských vztahů (Knox, Pinch 2010). Ve městě mají obyvatelé více možností navázat osobní vazby i s lidmi mimo blízké okolí bydliště, což je v současnosti usnadňováno rozvojem dopravy, komunikačních technologií a celkovými socioekonomickými změnami (Fischer 1984, Davies, Herbert 1993, Paddison 2001). Prostorový aspekt komunit je v moderní společnosti dále zpochybňován z důvodu rostoucí individualizace městského života (Paddison 2001). Společnost se postupně integruje na vyšším stupni a z komunit se stává pouze označení pro rozptýlenou síť meziosobních interakcí mezi příslušníky jednotné moderní společnosti (Keller 2005). Komunity tak ve městech sice přetrvávají, nedělí však již město do konkrétních územních zón, ale spíše nabývají různorodých forem v rámci celého města. Existují též názory, dle kterých je dokonce dnešní „moderní sousedství charakteristické heterogenitou, segmentací rolí a potřebou soukromí a anonymity“ (Van Doorn 1955, cit. v Van Beckhoven, Van Kempen 2003, s. 856). Koncept sousedství i komunit dále komplikuje jejich existence na základě subjektivního vnímání obyvatel (Špaček 2012). Pro některé obyvatele města je rozhodující příslušnost k území, pro jiné spíše sdílení společného životního stylu a postojů s dalšími jedinci, což často přesahuje územní hranice jejich domácí lokality. Značně nejasné je tedy i ohraničení konkrétních komunit. Vymezení homogenních útvarů přesně odpovídajících realitě tedy v podstatě není možné (Paddison 2001). Nicméně, i přes současný hojně zpochybňovaný význam prostorové složky komunit, toto společenské uspořádání stále napomáhá porozumět organizaci a chování obyvatel města. V současnosti tvoří „mezistupeň mezi širší společností a městem jako celkem na jedné straně, a rodinou a dalšími institucemi, s kterými jedinec přichází denně do styku, na straně druhé“ (Paddison 2001, s. 198).

Sociální klima a denní rytmus

Mezilidské interakce v městském prostředí a existence lokálních komunit spoluutváří sociální klima určité oblasti, které je jednou z částí životního prostředí jedince (Ouředníček, Puldová 2006). Životní prostředí je tvořeno prostředím fyzickým a sociálním (sociálně prostorová struktura a sociální klima) (Špačková 2011). V určitém území pak sociální klima vyjadřuje „charakter vztahů mezi členy sociálních skupin, stupeň sociální soudržnosti, typy chování nebo stav, ve kterém se lokální společnost nachází“ (Ouředníček, Puldová 2006, s. 128). Představuje též denní rytmus lokality, historické a symbolické hodnoty určitého místa či sdílené

hodnoty mezi rezidenty a osobami v lokalitě pouze dočasně přítomnými. Oproti pouhému popisu sociální struktury osob využívajících daný prostor tak reálněji vystihuje jeho celkový sociální charakter (Špačková 2011, Ouředníček, Susová, Špačková 2012). Na druhou stranu z charakteru sociálního klimatu vyplývá také větší obtížnost jeho zachycení, což je ovlivněno též jeho častější proměnlivostí ve srovnání se sociálně prostorovou strukturou obyvatel (Špačková 2011).

V souvislosti s realizací kvalitativního výzkumu je zapotřebí kromě konceptu sociálního klimatu zmínit také denní rytmus, který vyjadřuje frekvenci a strukturu osob využívajících určitý prostor během jednoho dne (Parkes, Thrift 1980, cit. v Pospíšilová 2012). Při aplikaci konceptu na konkrétní lokalitu je snahou nalézt jisté pravidelnosti vystihující aktivity lidí ve veřejném prostoru (Novák, Temelová 2011). Celkový rytmus místa je pak determinován a spoluutvářen řadou dalších faktorů (hustota silničního provozu, časová dostupnost místních služeb, proměny hluku apod.) (Lefebvre 2004, cit. v Novák, Temelová 2011). Rytmus je zkoumán v průběhu dne v předem ohraničené lokalitě. V případě vstupu do vymezeného prostoru se jedinci i s aktivitami zde konanými stávají součástí rytmu daného území a ovlivňují tak celkové sociální klima oblasti (Pospíšilová 2012). Koncept je též úzce propojen s pojmem „každodenní život“ člověka představující soubor činností jedince souvisejících s jeho zaměstnáním, s využíváním volného času a dalšími aktivitami (Ellegård, Pater 1999).

3. METODIKA

Za zkoumanou oblast byla zvolena obydlená plocha městské části Prahy 7, jež je izolována řekou Vltavou a městskou zelení (Letenské sady, park Stromovka) od zbytku hlavního města (viz obr. č. 1). Z tohoto území byly pro analýzu prostřednictvím mapových podkladů a velikosti populace, jež musela přesahovat 100 obyvatel při každém cenzu od roku 1980, vybrány základní sídelní jednotky (ZSJ). Doplnujícím kritériem výběru byla autorova osobní znalost čtvrti. Vyloučeny takto byly ZSJ Bubenské nábřeží, Nádraží Bubny, Holešovice-elektrárna a Štvanice, v nichž též převažuje nerezidenční zástavba. Zájmové území Holešovic se tak rozprostírá na ploše 9 ZSJ, jejichž populace v roce 2011 dosahovala 40 667 obyvatel s průměrem 4 519 obyvatel na jednu jednotku. Z důvodu vyšší heterogenity sociálně prostorové struktury se detailnější analýza soustředí na dolní Holešovice (ZSJ Dělnická, Holešovický přístav, Na Maninách, Ortenovo náměstí), jež jsou rozděleny do 69 statistických obvodů s celkovou populací 15 114 obyvatel a průměrem 219 obyvatel na jeden obvod.

Obr. č. 1: Vybrané základní sídelní jednotky a územní vymezení dolních Holešovic a Letné

Zdroj: ArcČR, ČÚZK – Ortofoto České republiky

V práci dochází ke kombinaci metod kvantitativního a kvalitativního výzkumu. K analýze vývoje sociálně prostorové struktury od roku 1980 do roku 2011 a k prvotnímu vymezení sociálně protikladných lokalit byla zpracována kvantitativní data za vybrané základní sídelní jednotky. Použity byly údaje o socioekonomických a demografických charakteristikách obyvatel z jednotlivých Sčítání lidu, domů a bytů od roku 1980 do roku 2011 získané od Českého statistického úřadu. Interpretace dat proběhla prostřednictvím komparace zastoupení obyvatel určitých vlastností v celkové populaci v územních jednotkách a pomocí metod deskriptivní statistiky. Pro grafické vyjádření prostorové diferenciacce jevů autor s využitím počítačového softwaru ArcGIS aplikoval metodu kartogramu, při níž jsou absolutní údaje vztaženy k určitému

počtu obyvatel v závislosti na sledovaném indikátoru. K vyjádření vnitřní struktury některých individuálních charakteristik (věk, vzdělání) posloužila konstrukce strukturních diagramů. Pro detailnější poznání rozložení určitého jevu v populaci bylo často využíváno náhledu do souboru konkrétních numerických hodnot.

Při kvantitativní analýze byly sledovány tyto aspekty sociální struktury obyvatelstva:

- **věk** (příslušnost obyvatel do jedné ze šesti věkových skupin (0-14, 15-24, 25-39, 40-54, 55-64 a 65 a více let), použití indexu stáří a indexu ekonomického zatížení);
- **vzdělanost** (stupeň nejvyššího dosaženého vzdělání u obyvatel starších 15 let, analyzováno zejména zastoupení obyvatel se základním a vysokoškolským vzděláním);
- **národnost** (nejčastěji uváděné národnosti za sledovaná období (česká, romská, ruská, slovenská, ukrajinská, vietnamská), v případě zjišťování celkového podílu menšin na obyvatelstvu mezi menšinové národnosti započítány všechny vyjma české a nezjištěné);
- **ekonomická aktivita** (obecná míra nezaměstnanosti, zaměstnanost ekonomicky aktivních obyvatel dle hospodářských sektorů (primér, sekundér, terciér));
- **hospodařící a bytové domácnosti** (doplňující charakteristika, sleduje podíl neúplných rodin a bytové domácnosti podle členů).

Zpracování statistických dat z jednotlivých sčítání s sebou přináší jisté komplikace. Problematické je hodnocení národnostní struktury, jelikož se jedná o subjektivní ukazatel s možností pouze dobrovolného uvedení při cenzu. U značné části populace se tudíž národnost nepodařilo zjistit. Další komplikace nastávají při analýze vzdělanosti obyvatel v souvislosti s výrazným nárůstem kategorie „nezjištěno“ v roce 2011. Chybovost sčítání 2011 se též projevuje např. nepravděpodobným nadprůměrným poklesem kategorie obyvatel nad 65 let v ZSJ U Sparty, přestože sousední jednotky s dlouhodobou shodnou věkovou strukturou a shodným fyzickým charakterem tuto změnu nezaznamenaly.

Navazující analýza statistických obvodů si kladla za cíl detailněji popsat sociálně prostorovou strukturu dolních Holešovic v roce 2011 a identifikovat specifické lokality na základě výše zmiňovaných ukazatelů. Úroveň obvodů je použita z důvodu výskytu lokalit s vyšší koncentrací určitých skupin obyvatel v Česku právě na mikroúrovni několika domů (Sýkora a kol. 2007). Koncentrace osob s vybranými charakteristikami byly nejprve hodnoceny pomocí lokalizačního kvocientu, vyjadřujícího relativní soustředění jevu v konkrétním obvodě ve srovnání s celými dolními Holešovicemi. Lokalizační kvocient lze vypočítat jako podíl osob s určitou charakteristikou v konkrétním statistickém obvodě ku podílu osob se stejnou

charakteristikou v celém zájmovém území, v tomto případě v dolních Holešovicích (Ouředníček, Novák 2007).

Součástí kvantitativní analýzy statistických obvodů byl výběr lokalit s výrazně odlišnou sociální strukturou v dolních Holešovicích pro následné terénní šetření. Využito bylo pět ukazatelů, které mohou vypovídat o socioekonomické úrovni obyvatel. Jedná se o podíl obyvatel se základním a vysokoškolským vzděláním, podíl nezaměstnaných, podíl obyvatel starších 65 let a podíl neúplných rodin (Ouředníček, Novák 2007). Pro každý indikátor bylo vybráno pět statistických obvodů s nejvyššími a nejnižšími hodnotami. Pokud se určitá územní jednotka vyskytla alespoň ve dvou těchto „žebříčcích“, byla zařazena do užšího výběru. Další krok představovalo sestavení stupnice deseti nejvyšších a deseti nejnižších hodnot ukazatelů. Z užšího výběru byl obvod přiřazen k výrazně odlišným lokalitám vysokého či nízkého sociálního statusu v případě alespoň trojnásobného umístění na této stupnici (např. vysoká nezaměstnanost, nízký podíl vysokoškoláků a vysoký podíl neúplných rodin). Zbylé jednotky se dvěma charakteristikami jsou definovány jako mírně odlišné.

Terénní šetření bylo realizováno metodou nezúčastněného pozorování. Výhodu představuje především zachycení informací nepostižitelných statistickými daty a charakteristik nejen obyvatelstva bydlícího na daném území, ale i osob dočasně přítomných, což více odpovídá každodenní společenské realitě (Hendl 2012). Nejdříve byl proveden průzkum lokalit s výrazně odlišnou sociální strukturou vybraných v předchozí části s cílem zachytit jejich fyzický (viz tab. č. 1) a funkční charakter.

Tab. č. 1: Sledované fyzické charakteristiky vybraných lokalit v dolních Holešovicích

stav budov	špatný (padající omítka, zaprášené, graffiti, rezidenčně neatraktivní)
	střední (průměrný, nezrekonstruovaná, zachovalá zástavba, vhodné pro bydlení)
	dobrá (zrekonstruované, novostavby, bez graffiti, velmi atraktivní pro bydlení)
čistota ulic	přítomnost nedopalků cigaret, psích výkalů, odpadků apod.
dopravní intenzita	nízká (zpomalovací prvky, označení obytné zóny)
	střední (rezidenční charakter, oddělení od rušných ulic)
	vysoká (blízkost rušné silniční komunikace či veřejné dopravy)
služby (cenová kategorie)	levná (prodej obnošených oděvů, zastavárny, herny)
	střední (běžné supermarkety, obchody se zbožím denní potřeby, běžné restaurace)
	drahá (značkové, designové obchody, drahé restaurace)

Zdroj: Cybriwsky (1978), Pacquet a kol. (2010), vlastní zpracování

Ve druhé části pozorování byl na třech stanovištích sledován denní rytmus a společenské kontrasty a interakce obyvatel. Stanoviště byla zvolena v hraničním prostoru sociálně výrazně odlišných lokalit a zároveň v místech předpokládané vyšší fluktuace osob. Pozorování probíhalo

formou dělení osob dle věku a sociálního statusu do předem připraveného záznamového archu (viz příloha č. 1). Sociální status byl rozlišován dle viditelných znaků jedinců, zejména jejich oděvu. Nízký a vysoký status představuje osoby určitým způsobem vybočující od průměru, lidé na okraji společnosti byli řazeni do oddělené kategorie. Jiné společenské charakteristiky a další postřehy byly zaznamenávány až v průběhu terénního šetření. Do pozorování se promítá subjektivní vnímání výzkumníka, což může terénní šetření do určité míry omezovat, na druhou stranu subjektivita představuje typický znak kvalitativního výzkumu (Hendl 2012). Jisté metodické omezení vyplývá také z orientace pouze na fyzický vzhled, který nemusí vždy plně vypovídat o skutečném sociálním postavení dané osoby.

Výzkum byl realizován ve všedních dnech jednak v době předpokládané nejvyšší rušnosti (13:00-15:00, 17:00-19:00), tak i v dopoledních a nočních hodinách (9:00-11:00, 21:30-23:00) za účelem zachycení denního společenského rytmu. Každá lokalita byla ve vytyčených časových intervalech sledována třikrát po dobu 50 minut, v méně rušných nočních hodinách pouze 30 minut. Terénní šetření je inspirováno články od Cybriwského (1978) a Paquetové a kol. (2010), jež poskytují užitečné metodické poznámky.

4. HOLEŠOVICE: SOUČASNÝ CHARAKTER

Meandrující řeka Vltava vytváří v této části Prahy známý holešovický poloostrov a izoluje tak čtvrť ze tří světových stran od zbytku metropole. Název Holešovice lze přiřadit k několika územním jednotkám. Administrativně přísluší katastrálnímu území zabírajícímu většinu plochy městské části Praha 7. Neoficiálních významů je však několik. Jedná se o území východně od železnice a čtyřproudé silniční komunikace, protínající poloostrov od Hlávkova mostu na jihu po Most Barikádníků na severní straně, a vytvářející přirozenou bariéru mezi dvěma celky sedmé městské části. Občas se tomuto území přezdívá dolní Holešovice. Za pomyslnou hranici však může být považována také třída Dukelských hrdinů, zbylé části jsou pak pojmenovány Letnou a Bubny. V jiných případech Holešovice představují dokonce celé území Prahy 7 či souvislou zástavbu bloků činžovních domů vnitřního města z 19. a začátku 20. století.

Zájmovou oblast vždy tvořily dvě části s odlišným historickým vývojem, jejichž oddělení bylo posíleno rozmachem železniční dopravy ve druhé polovině 19. století a výstavbou trati kopírující hranici mezi čtvrtěmi (Bělina 1998, Broncová 2004). Bubny a Letná plnily s činžovními domy čistě rezidenční funkci, zatímco dolní Holešovice se staly průmyslovou periferií Prahy. Dělnickou čtvrtí zůstaly až do druhé poloviny 20. století a industriálním dojmem působí dodnes (Broncová 2004). Stejně jako další oblasti pražského vnitřního města, i Holešovice byly v období socialismu zanedbávány na úkor výstavby panelových sídlišť na území města vnějšího, a docházelo zde k úpadku ekonomickému, fyzickému i sociálnímu (Bělina a kol. 1998, Ouředníček, Temelová 2009, Sýkora 2001). Krátce po pádu „železné opony“ čtvrť charakterizovala především chátrající zástavba a velký podíl sociálně slabších obyvatel s nízkým vzděláním zastávajících převážně dělnické profese. Nicméně výhodná poloha poblíž městského centra se zanedlouho stala lákadlem pro investory, kteří začali stagnující a zanedbané lokality transformovat na administrativní, obchodní a rezidenční zóny (Sailer-Fliege 1999, Sýkora 2001). Mnoho holešovických objektů (měšťanský pivovar, část holešovického přístavu, bývalá továrna na vodoměry apod.) tak bylo zmodernizováno a dnes neslouží původnímu účelu. Na druhou stranu řada staveb zejména v dolních Holešovicích i přes současné odlišné funkční využití neztratila svůj industriální vzhled a dál utváří průmyslový charakter čtvrti (Broncová 2004).

5. SOCIÁLNÍ KONTRASTY V HOLEŠOVICÍCH

Následující empirická část je dělena do dvou kapitol. První se zaměřuje na vývoj sociálně prostorové struktury vymezeného území v letech 1980 až 2011 v kontextu změn politického a ekonomického režimu po roce 1989, které již byly popsány v teoretické části. Proměny jsou analyzovány prostřednictvím sociálních, demografických a ekonomických faktorů. Pozornost je věnována objasnění nejvýznamnějších trendů vývoje a prvotní identifikaci potenciálních lokalit kontrastujících sociálních světů. Ve druhé části navazuje detailnější rozbor současné společenské struktury dolních Holešovic a užší vymezení zájmového prostoru založené na analýze dat ze statistických obvodů ve vytipovaných lokalitách. Vybrané prostory poslouží v další části jako oblasti pro pozorování sociálních kontrastů.

5.1 Vývoj sociálně prostorové struktury v Holešovicích v letech 1980-2011

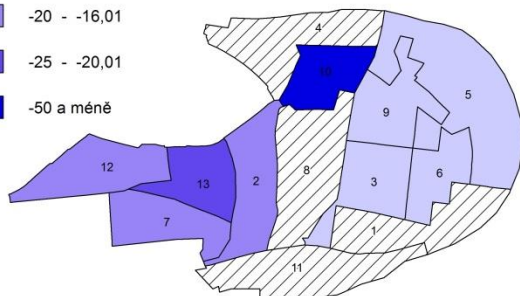
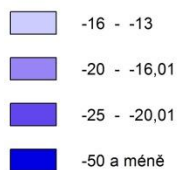
Analýza vývoje sociálně prostorové struktury se nejprve soustředí na vývoj stavu populace, následuje rozbor struktury věkové, národnostní a vzdělanostní a analýza ekonomické aktivity obyvatel. Zvýšenou pozornost je zapotřebí věnovat ZSJ Holešovický přístav a Staré Holešovice, kde absolutní hodnoty ukazatelů nabývají oproti zbylým jednotkám nižších čísel a změny v relativním vyjádření pak často dosahují nepřírovnalých extrémních hodnot. Na druhou stranu dle osobních znalostí autora o prostředí těchto lokalit v určitých ohledech hodnoty vypovídají o skutečném sociálním charakteru oblastí. Závěrem jsou skrze syntézu analyzovaných indikátorů identifikovány lokality potenciálních kontrastů.

5.1.1 Vývoj počtu obyvatel Holešovic

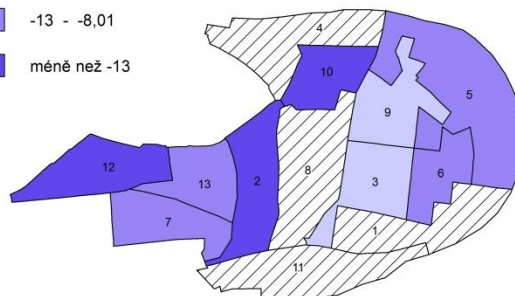
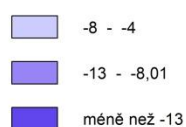
Mezi roky 1980 a 1991 se v Holešovicích potvrzoval socialistický trend vylidňování a stagnace lokalit pražského vnitřního města a úbytku bytových jednotek (viz obr. č. 2) (Sýkora 2001). Již v této době byl znatelný odlišný vývoj dvou oblastí; v průmyslovějších dolních Holešovicích docházelo k nižšímu úbytku obyvatelstva než v případě Letné.

Obr. č. 2: Index změny počtu obyvatel v Holešovicích v letech 1980-2011

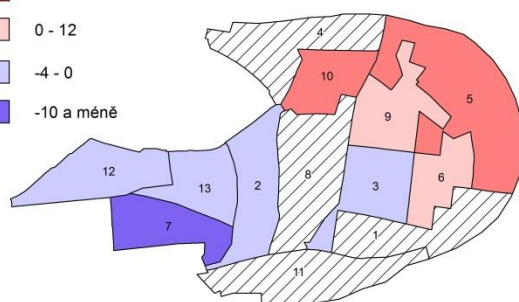
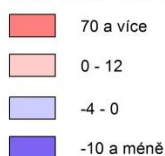
Změna počtu obyvatel mezi roky 1980 a 1991
(v %; 100 % = stav v roce 1980)

Změna počtu obyvatel mezi roky 1991 a 2001
(v %; 100 % = stav v roce 1991)

Změna počtu obyvatel mezi roky 2001 a 2011
(v %; 100 % = stav v roce 2001)

- 1 Bubenské nábřeží
- 2 Bubny
- 3 Dělnická
- 4 Holešovice-elektrárna
- 5 Holešovický přístav
- 6 Na Manínách
- 7 Nad letenským tunelem
- 8 Nádraží Bubny
- 9 Ortenovo náměstí
- 10 Staré Holešovice
- 11 Štvanice
- 12 U Sparty
- 13 Veletržní palác

(šrafovaná území představují populačně malé jednotky)

0 1 km

Zdroj: ArcČR, SLDB 1980, 1991, 2001, 2011, vlastní zpracování

Za příčinu klesajícího počtu obyvatel mezi roky 1991 a 2001 lze považovat nastupující komercializaci. Ta patří k jednomu ze základních procesů ovlivňujících postsocialistický vývoj pražského vnitřního města, který způsobuje úbytek rezidenčních jednotek, což se děje také v případě Holešovic (Sýkora 2005). Nicméně důvody populačního poklesu lze hledat také v rozmachu procesu suburbanizace a demografických změnách. Tyto změny souvisejí s druhým demografickým přechodem zapříčiňujícím krom jiného proměny struktury domácností v podobě poklesu podílu vícečlenných a nárůst podílu jednočlenných bytových domácností (Haase, Steinführer 2007). V následujícím období do roku 2011 populace dolních Holešovic rostla i přes výrazný nárůst podílu jednočlenných domácností. Hlavní příčinou byl revitalizační potenciál umožňující výstavbu rezidenčních objektů v chátrajících industriálních oblastech. Konkrétní příklady představují nový bytový a administrativní komplex v Holešovickém přístavu či přeměna areálu bývalého holešovického pivovaru. Na Letné významnější areály nové obytné zástavby nevznikaly, což je pravděpodobně způsobeno rezidenčním charakterem celé oblasti, který si čtvrť ponechala již od dob svého vzniku (Broncová 2004). Ve srovnání s dolními Holešovicemi tedy nedisponuje přílišným prostorem pro novou výstavbu, což v návaznosti na uvedené demografické proměny přispívá k dalšímu populačnímu úbytku.

5.1.2 Věková struktura obyvatelstva Holešovic

Věková struktura Holešovic prošla ve srovnání s Prahou překvapivým vývojem, zejména pak mezi roky 2001 a 2011 (viz tab. č. 2). Propad hodnot indexu stáří v tomto období byl způsoben výrazným poklesem počtu osob nad 65 let v porovnání s téměř neměnicí se dětskou složkou. Jak je patrné z hodnot indexu ekonomického zatížení, v Holešovicích přesto docházelo k omlazení populace, nikoliv však ve formě nárůstu podílu osob do 15 let, ale nárůstem podílu i počtu obyvatel mladšího produktivního věku. Dlouhodobě starší věkový profil se tak po pádu socialistického režimu a především od roku 2001 snižuje ve srovnání s celou Prahou, kde je znatelné celospolečenské stárnutí (Dvořáková, Temelová 2012). Nicméně též v Holešovicích docházelo po roce 1991 k poklesu podílu nejmladší věkové kategorie souvisejícímu patrně s obecným poklesem porodnosti v Česku (Kunc, Toušek, Vystoupil 2008). Stagnující zastoupení obyvatel do 15 let, spolu s nárůstem jednočlenných domácností a podílu osob ve věku 25 až 39 let svědčí o atraktivitě čtvrti mezi mladými. Ti zde pravděpodobně nechtějí zakládat rodinu, ale spíše vyhledávají zdejší bydlení z důvodu lokalizace poblíž městského centra a zaměstnání, a charakteru oblasti jako moderní dynamické městské části. Proměny věkové struktury v Holešovicích tak do jisté míry korespondují s obecnými demografickými proměnami postsocialistického vnitřního města (Haase, Steinführer 2007, Haase a kol. 2010). Nárůst podílu kategorie obyvatel od 25 do 39 let může souviset také s metodickými změnami při sčítání obyvatel v roce 2011, nově podle místa obvyklého pobytu, což by dále potvrzovalo atraktivitu čtvrti mezi touto skupinou obyvatel.

Tab. č. 2: Základní ukazatele věkové struktury Holešovic v letech 1980-2011

	HOLEŠOVICE				PRAHA			
rok	1980	1991	2001	2011	1980	1991	2001	2011
I_s	139	144	163	113	85	82	122	130
I_{ez}	64	61	46	33	56	52	42	44
podíl (%):								
0-14	16,4	15,5	12	11,4	19,4	18,1	13,1	13
15-24	9,3	13,1	13	10,4	10,4	13,6	13,4	9,8
25-39	22,4	18,9	22,5	32,3	24,5	20,1	22	25,8
40-64	29,1	30,2	32,8	30,5	29,3	32,8	34,8	32,5
nad 65	22,8	22,3	19,6	12,9	16,4	15,5	16	16,8
nezjištěno	0	0	0,1	2,5	0	0	0,8	2,1

I_s = index stáří (počet obyvatel věku nad 65 let na 100 obyvatel věku 0-14 let)

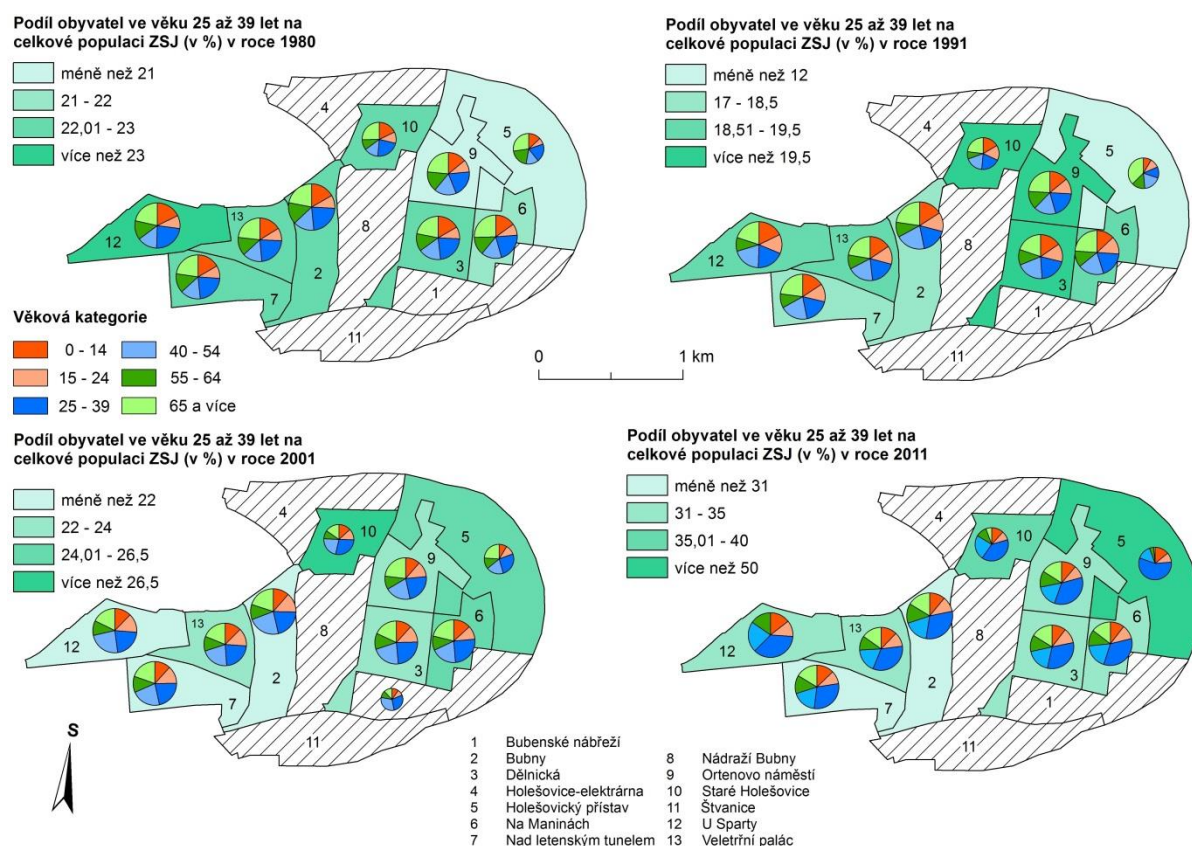
I_{ez} = index ekonomického zatížení (počet obyvatel v neproduktivním věku na 100 obyvatel ve věku produktivním)

Zdroj: ČSÚ: Pohyb obyvatelstva – Metodika, SLDB 1980, 1991, 2001, 2011, vlastní zpracování

Vývoj věkové struktury v rámci Holešovic je podobný ve všech sídelních jednotkách (viz obr. 3). V roce 1980 bylo možné letenskou oblast, s přibližně polovinou obyvatel mladších 39 let, ještě považovat za relativně mladší čtvrť v porovnání s dolními Holešovicemi. Postupně však začínají dolní Holešovice homogenní oblast Letné zastoupením těchto obyvatel převyšovat, nicméně rozdíly nejsou výrazné. K nejmarkantnějším proměnám věkové struktury, způsobeným regenerací domovního fondu a výstavbou nové rezidenční zástavby mezi cenzy v letech 2001 a 2011, došlo především v Holešovickém přístavu.

Obr. č. 3: Věková struktura Holešovic v letech 1980-2011

Pozn.: Výškat diagramů odpovídá desítkovému logaritmu celkového počtu obyvatel.

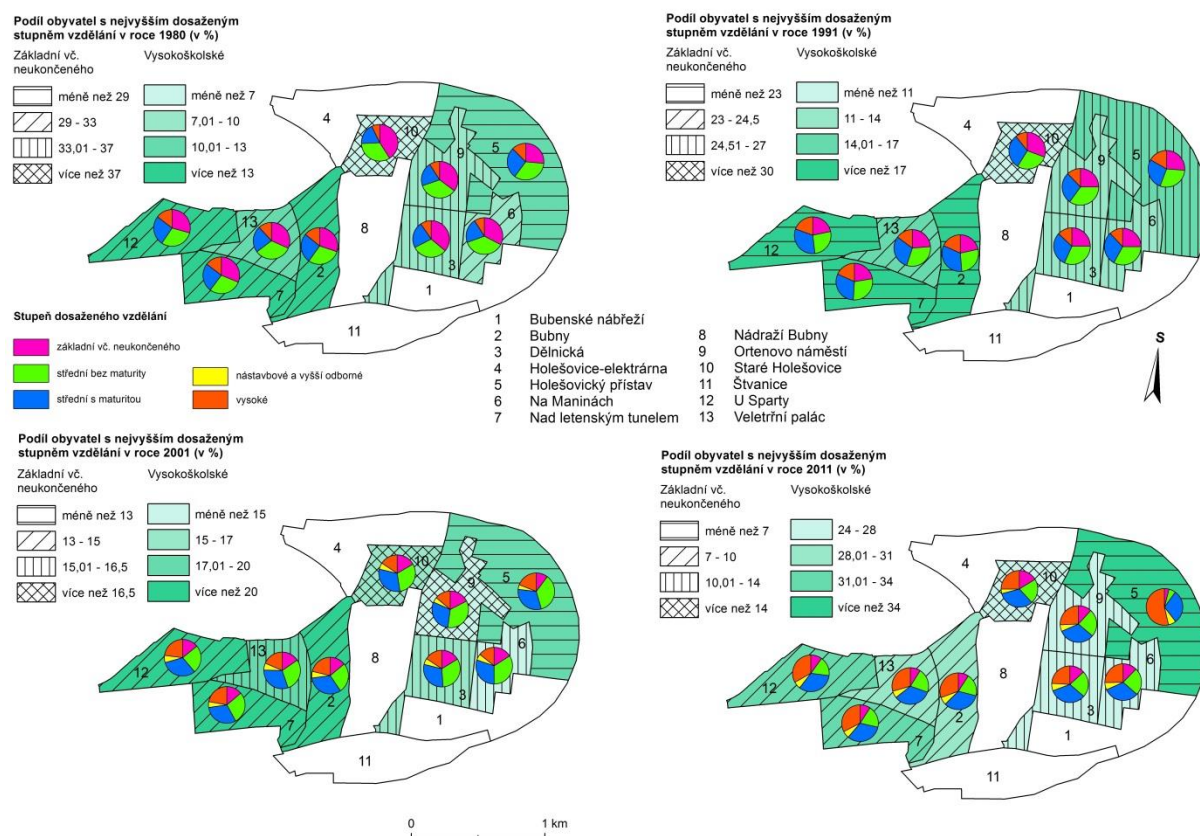
Zdroj: ArcČR, SLDB 1980, 1991, 2001, 2011, vlastní zpracování

5.1.3 Vzdělanostní struktura Holešovic

Vzdělanostní struktura obyvatel Holešovic se za posledních 30 let v určitých aspektech výrazně proměnila, zejména stabilně klesal podíl obyvatel jen se základním vzděláním a narůstal podíl vysokoškolsky vzdělaných (viz obr. č. 4). Ve všech holešovických územních jednotkách se až na výjimky struktura vzdělanosti měnila s podobnou intenzitou. Opět je možná komparace dvou relativně homogenních a navzájem protikladných oblastí, tedy Letné a dolních Holešovic.

Letná představuje již od roku 1980 vzdělanější a stejnorodější lokalitu v porovnání s dolními Holešovicemi, které se homogenizovaly později. Stále však mají nižší podíl vysokoškolsky vzdělaných, který dosahuje hodnot téměř shodných s Prahou, zatímco letenská oblast náleží ke čtvrtím s nadprůměrným podílem zástupců této vzdělanostní kategorie.

Obr. č. 4: Vzdělanostní struktura Holešovic v letech 1980-2011

Pozn.: Počítáno s podílem na obyvatelích se zjištěným vzděláním.

Zdroj: ArcČR, SLDB 1980, 1991, 2001, 2011, vlastní zpracování

Naprosto výjimečný případ představuje Holešovický přístav, kde se kromě výrazných změn věkové struktury transformuje také vzdělanostní profil obyvatel. V roce 2011 zde vysokoškoláci tvořili přes polovinu obyvatel. Opět zde hraje roli revitalizace bývalé industriální zóny, ve které jsou nové byty většinou cenově dostupné spíše pro sociálně silnější vrstvy obyvatel disponující nejvyšším stupněm dosaženého vzdělání. Nicméně podíl obyvatel přístavní oblasti na populaci dolních Holešovic je zanedbatelný a výrazněji tak neovlivňuje celkovou vzdělanostní úroveň. Za nejméně vzdělanou oblast lze již od roku 1980 považovat Staré Holešovice. Patrně již v tomto roce byla lokalita kvůli blízkosti železniční trati a průmyslových podniků značně neatraktivní pro bydlení. Sociální status zdejších obyvatel byl proto pravděpodobně již v té době značně nízký.

5.1.4 Národnostní struktura Holešovic

Celkové zastoupení národnostních menšin je od roku 1980 v Holešovicích srovnatelné s pražským průměrem (viz tab. č. 3). V obou případech se zvyšuje jejich podíl z důvodu zintenzivnění mezinárodní migrace po roce 1989, která je dnes jedním z nejvýznamnějších procesů ovlivňující vývoj metropole (Ouředníček, Temelová 2009). Nicméně jak Praha, tak Holešovice stále zůstávají národnostně i etnicky relativně homogenní oblastí (Musil 2005). Výraznější národnostní protiklady tak nelze očekávat a k odhalení zvýšených koncentrací je zapotřebí analýza menších územních jednotek či realizace terénního výzkumu.

Tab. č. 3: Národnostní struktura obyvatel Holešovic v letech 1980-2011

národnost	česká	slovenská	ukrajinská	ruská	vietnamská	romská	ostatní
1980	97,9	1,4	0,1	0,1	-	-	0,5
1991	95,7	1,8	0,1	-	-	0,3	2,1
2001	95,7	1,4	0,4	0,3	0,1	0,1	2,0
2011	87,0	2,6	2,4	1,1	0,8	0,1	6,1

Pozn.: Hodnoty vyjadřují podíl na populaci se zjištěnou národností.

Zdroj: SLDB 1980, 1991, 2001, 2011, vlastní zpracování

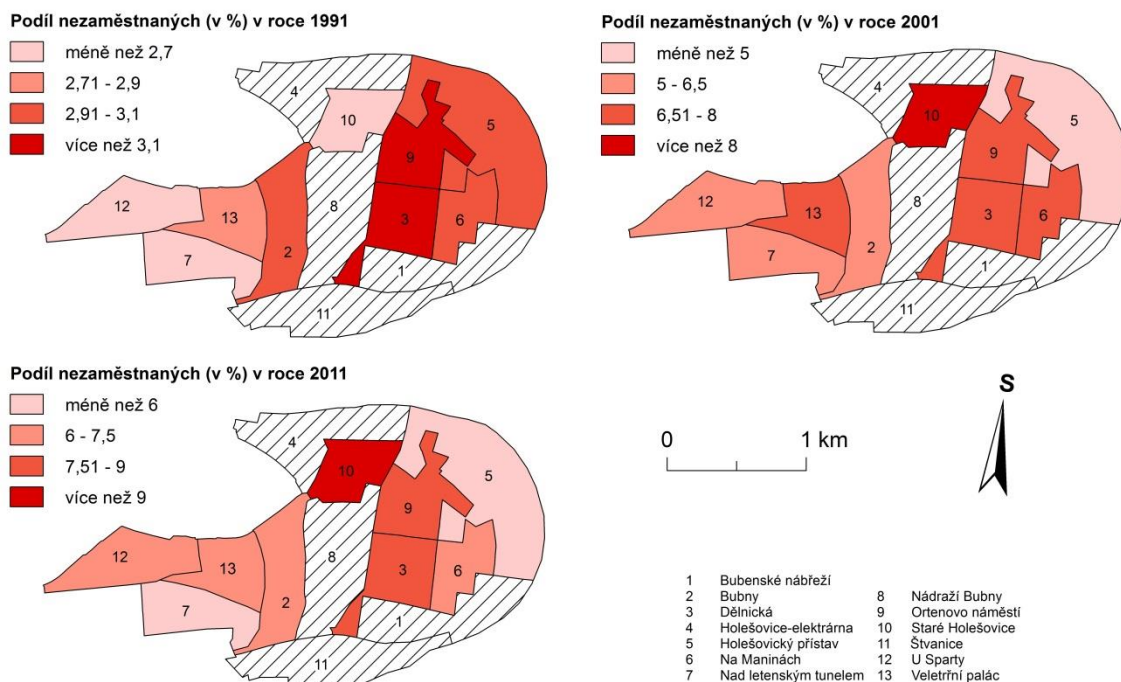
Pořadí jednotlivých územních jednotek v Holešovicích dle zastoupení příslušníků národnostních menšin se od roku 1980 často proměňovalo a určení pravidelných prostorových vzorců je tak problematické. Holešovický přístav byl v roce 2011 národnostně nejpestřejší, nejpočetnější menšiny představovali především Slováci a Rusové. Internacionalizací pracovního trhu se zvyšovalo zastoupení Ukrajinců zastávajících většinou dělnické profese (Sýkora 2001). Relativně významný podíl na populaci měli též Vietnamci, zejména v dolních Holešovicích v blízkosti asijské tržnice.

5.1.5 Ekonomická aktivita obyvatelstva Holešovic

Nezaměstnanost obyvatel Holešovic ve srovnání s hlavním městem vzrostla výrazně zejména mezi roky 1991 a 2001 (o čtyři procentní body, viz obr. č. 5). Zřetelně se tak projevuje nástup tržní ekonomiky po roce 1989 spojený s ekonomickou restrukturalizací a rostoucí sociální polarizací (Musil 2005, Sýkora 2001). Přestože došlo k postupnému zpomalení tempa růstu nezaměstnanosti, v roce 2011 byla její úroveň v tradičně průmyslovějších dolních Holešovicích stále nadprůměrná ve srovnání s Prahou. To bylo způsobeno výraznějším projevem deindustrializačních procesů v této oblasti. Nižší hodnoty na Letné mohou souviset také s příznivější vzdělanostní strukturou jejích obyvatel, jelikož vzdělanost je významným faktorem

při uplatnění na trhu práce (Sirovátka a kol. 2003). Nejznatelnější proměny lze zaznamenat v prostoru Starých Holešovic, naopak diametrálně odlišným vývojem prošel Holešovický přístav, pravděpodobně v souvislosti s fyzickou revitalizací a transformací vzdělanostní struktury obyvatel.

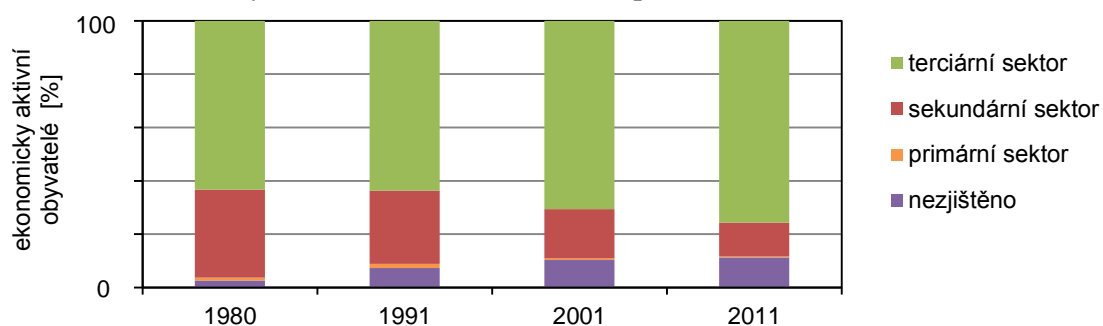
Obr. č. 5: Nezaměstnaní v Holešovicích v letech 1991-2011

Zdroj: ArcČR, SLDB 1980, 1991, 2001, 2011, vlastní zpracování

S transformací společnosti a ekonomiky postupně klesla průmyslová zaměstnanost z podílu jedné třetiny na necelých 13 % (Sýkora 2001) (viz graf č. 1). Podobně jako v ostatních postsocialistických městech docházelo také k nárůstu zaměstnanosti v sektoru služeb (Sailer-Fliege 1999). Proměny struktury zaměstnanosti v Holešovicích byly v jednotlivých územních jednotkách podobné. Zaměstnanost v průmyslu byla vždy nadprůměrná právě v dolních Holešovicích, i když během posledních dvou proběhnuvších cenů se hodnoty vyrovnávaly s letenskou oblastí. Tradičně se odlišoval především Holešovický přístav s nejvyšší sekundární zaměstnaností ve čtvrti v roce 1980 a celkově nejvyšší terciární zaměstnaností v roce 2011.

Graf č. 1: Zaměstnanost obyvatel Holešovic dle sektorové příslušnosti v letech 1980-2011

Zdroj: SLDB 1980, 1991, 2001, 2011, vlastní zpracování

5.1.6 Shrnutí

Proměnlivost sociálně prostorové struktury lze zejména v dolních Holešovicích pravděpodobně považovat za proces podobný probíhající či nastupující gentrifikaci. Zvyšuje se zde podíl mladých a vzdělaných obyvatel, dochází k regeneraci domovního fondu a proměňuje se také nabídka služeb. Na druhou stranu není jasné, zda tito obyvatelé nahradili rezidenty původní, což použití termínu gentrifikace omezuje.

Hlavní demografické a socioekonomické odlišnosti jsou zřejmé mezi homogennější Letnou a více vnitřně diferencovanými dolními Holešovicemi, kde je navíc sociální různorodost ovlivňována větší nesourodostí zástavby, ve které se projevuje revitalizace vnitřního města. Dolní Holešovice jsou charakteristické tradičně relativně vyšší sekundární zaměstnaností, vyšší nezaměstnaností a nižší vzdělaností obyvatel. Mezi oblastmi však existuje přirozená bariéra v podobě železniční trati a rozlehlého areálu nevyužívaného bubenského nádraží, tudíž k přímým sociálním interakcím patrně nebude docházet. Oddělený a izolovaný sociální svět tvoří Staré Holešovice.

Následující fáze výzkumu se bude soustředit na populačně posilující dolní Holešovice. Konkrétně se zaměří na prostory ZSJ Holešovický přístav, Ortenovo náměstí, Dělnická a Na Maninách. Nejvýraznější společenské protiklady jsou předpokládány právě u přístavní oblasti odlišující se oproti zbylým jednotkám vyšší koncentrací mladých vzdělaných obyvatel, nízkým podílem nezaměstnaných a vysokou terciární zaměstnaností.

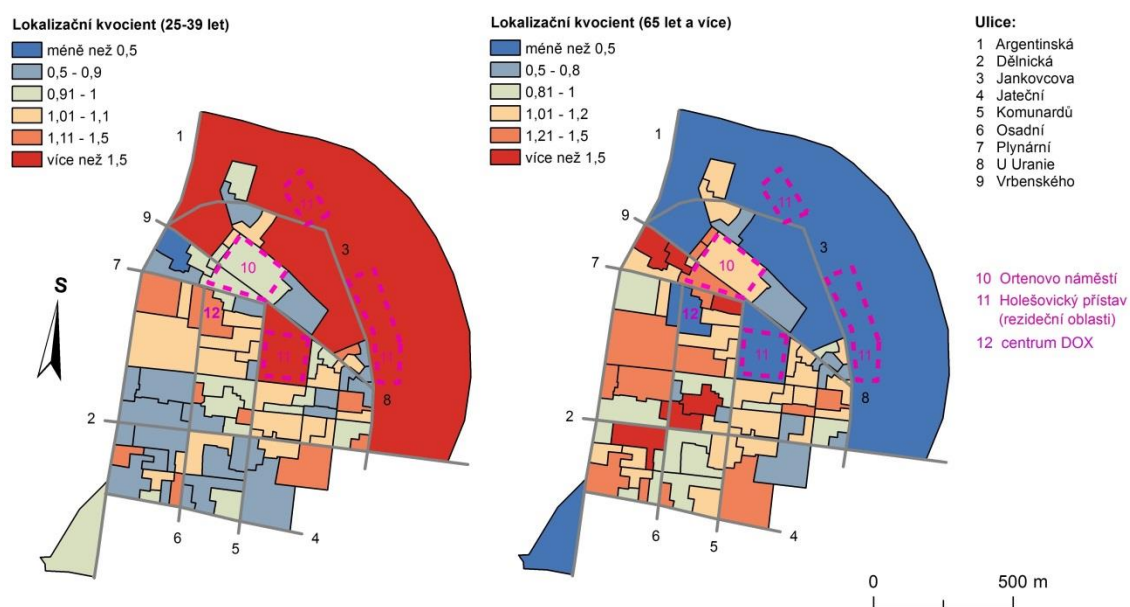
5.2 Sociálně jedinečné lokality v dolních Holešovicích v roce 2011

Následující část podrobněji rozebírá sociálně prostorovou strukturu dolních Holešovic prostřednictvím dat ze Sčítání lidu 2011 s cílem vymezit sociálně jedinečné lokality. Z důvodu nejvyššího podílu na celkové populaci a nejmarkantnější proměnlivosti v minulosti se při rozboru věkové struktury pozornost soustředí na kategorii obyvatel stáří 25 až 39 let. Dále je

sledováno rozmístění osob nad 65 let, jejichž podíl může do určité míry vypovídat o úrovni sociálního statusu populace (Ouředníček, Novák 2007). Mladí se výrazněji koncentrují především do oblastí nové a zrekonstruované rezidenční zástavby (Holešovický přístav s areálem bývalého pivovaru a lokality jihozápadně od Ortenova náměstí), patrně z důvodu nabídky atraktivního bydlení (viz obr. č. 6). Senioři se nejméně soustředí právě v dražší nové rezidenční zástavbě (Viareality 2014). Dále jsou jejich koncentrace značně variabilní a nelze nalézt spojitost mezi fyzickým charakterem lokalit a jejich rozmístěním.

Obr. č. 6: Územní koncentrace obyvatel mladšího produktivního věku a seniorů v dolních Holešovicích v roce 2011 (na úrovni statistických obvodů)

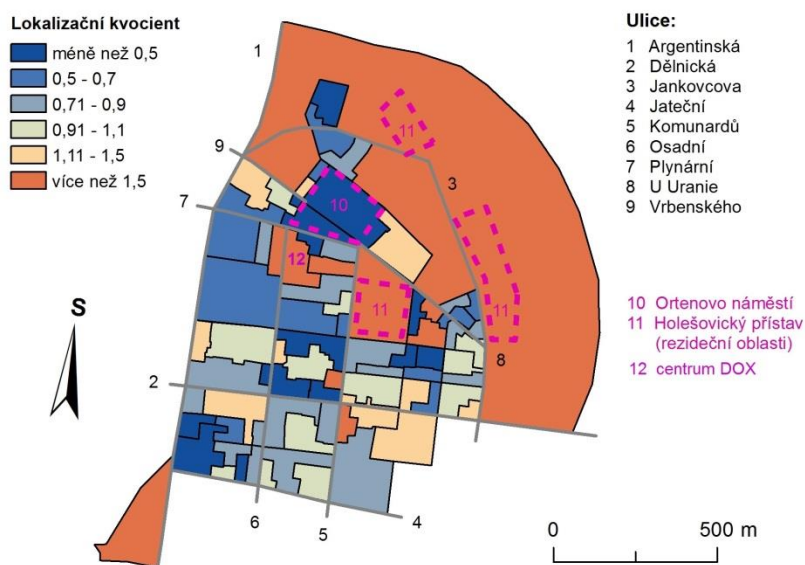

Zdroj: ArcČR, SLDB 2011, vlastní zpracování

Celkové zastoupení národnostních menšin v dolních Holešovicích není výrazné, přesto v některých oblastech dosahují vyšších podílů. Jedná se zejména o jihozápadní izolovanou část (lokality U Topíren) a lokality novostaveb (viz obr. č. 7). Zástupci vietnamské a ukrajinské menšiny se většinou soustředí v místech s průměrným až zanedbaným bytovým fondem, zatímco Slováci a Rusové v obvodech s revitalizovanými objekty. Z toho lze do jisté míry usuzovat vyšší sociální status druhé jmenované skupiny. Zřetelnější kontrasty mezi těmito skupinami mohou být patrné v sousedství centra současného umění DOX¹ mezi ulicemi Plynární, Osadní a Komunardů, kde se v těsné blízkosti soustředí příslušníci všech čtyř zmiňovaných národností.

¹ Centrum současného umění DOX – instituce v ulici Osadní zaměřená na současné umění, architekturu a design (www.dox.cz)

Obr. č. 7: Územní koncentrace zástupců národnostních menšin v dolních Holešovicích v roce 2011 (na úrovni statistických obvodů)

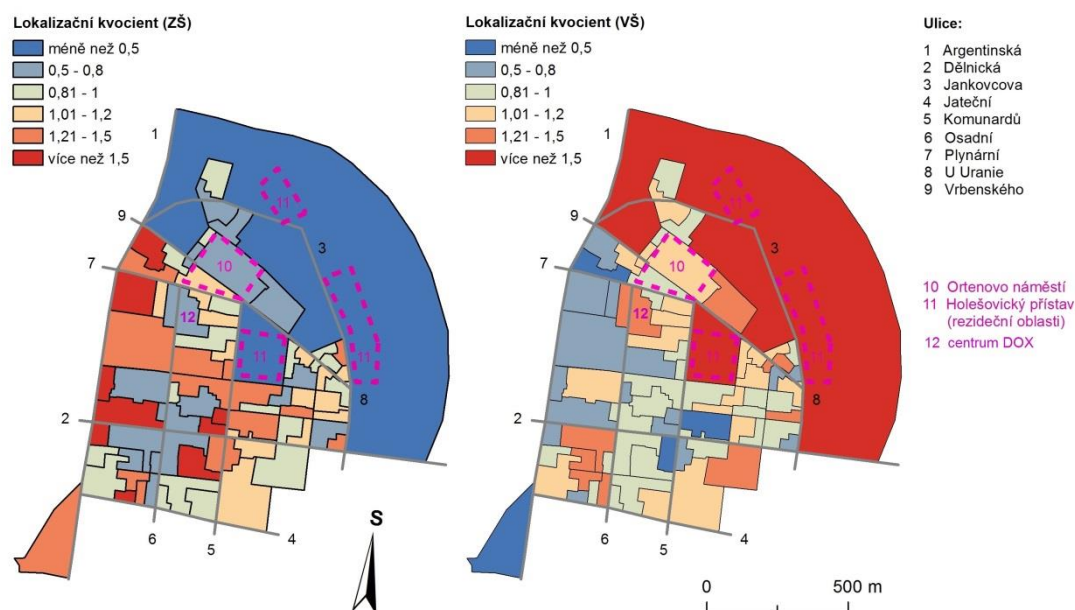
Pozn.: Zástupci národnostních menšin představují všechny osoby přihlášené k jiné než české národnosti při SLDB 2011 (bez kategorie nezjištěno).

Zdroj: ArcČR, SLDB 2011, vlastní zpracování

V porovnání s Prahou disponují dolní Holešovice dvojnásobným podílem zástupců vietnamské menšiny, což je pravděpodobně způsobeno přítomností Holešovické tržnice s množstvím asijských stánků. Právě kolem tohoto areálu a dále kolem Ortenova náměstí se koncentrují nejvíce. Konkrétně v lokalitě U Topíren představují Vietnamci desetinu celkového obyvatelstva. Ze statistických dat není patrný výraznější podíl romské menšiny, přestože jejich příslušníků lze běžně potkat relativně mnoho. Zapříčiňuje to patrně z různých důvodů nepřihlašování těchto obyvatel k romské národnosti při sčítání lidu (Ouředníček, Novák 2007).

Nejméně vzdělaní obyvatelé se soustředí podél rezidenčně neatraktivní hlučné ulice Argentinská a v blízkosti hlavního tramvajového uzlu na křižovatce ulic Komunardů a Dělnická (viz obr. č. 8). Zvýšené koncentrace vysokoškolsky vzdělaných korespondují s oblastmi nízkých koncentrací málo vzdělaných osob. Kromě obvodů s novou zástavbou (přístavní oblast, lokalita u DOXu), se jedná o jihozápadní a jihovýchodní část dolních Holešovic. V blízkosti lokálního centra, dále mezi Argentinskou ulicí a „vnitrozemím“ dolních Holešovic, a mezi přístavním obvodem a jeho okolím tak pravděpodobně budou vzdělanostní kontrasty nejznatelnější.

Obr. č. 8: Územní koncentrace osob se základním a vysokoškolským vzděláním v dolních Holešovicích v roce 2011 (na úrovni statistických obvodů)

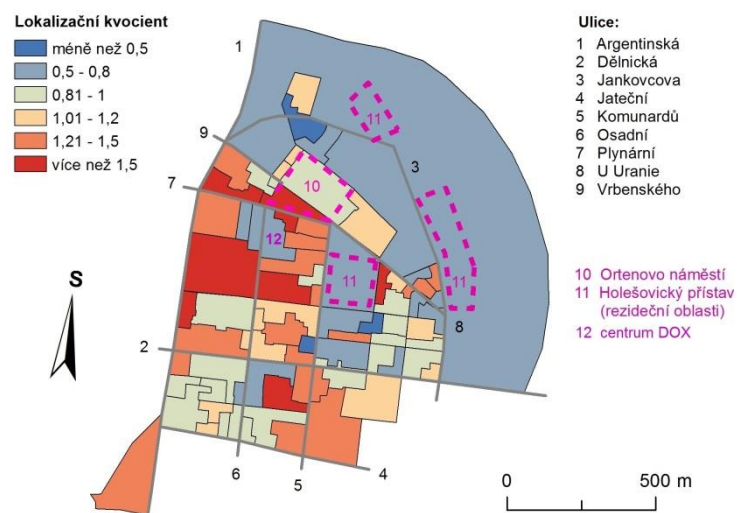

Zdroj: ArcČR, SLDB 2011, vlastní zpracování

Nezaměstnaní se nejvíce koncentrují v severozápadní části dolních Holešovic poblíž Ortenova náměstí (především v neatraktivní rezidenční oblasti mezi ulicemi Vrbenského a Plynární) (viz obr. č. 9). Výjimku představují dva obvody s novými a zrekonstruovanými domy situované na náměstí při ústí ulice Osadní v blízkosti uměleckého centra. Lokality nižší koncentrace nezaměstnaných odpovídají do určité míry těm s vyšší koncentrací osob s vysokoškolským vzděláním: Holešovickému přístavu a určitým obvodům v jihozápadní části mezi ulicemi Dělnická, Jateční, Argentinská a Osadní.

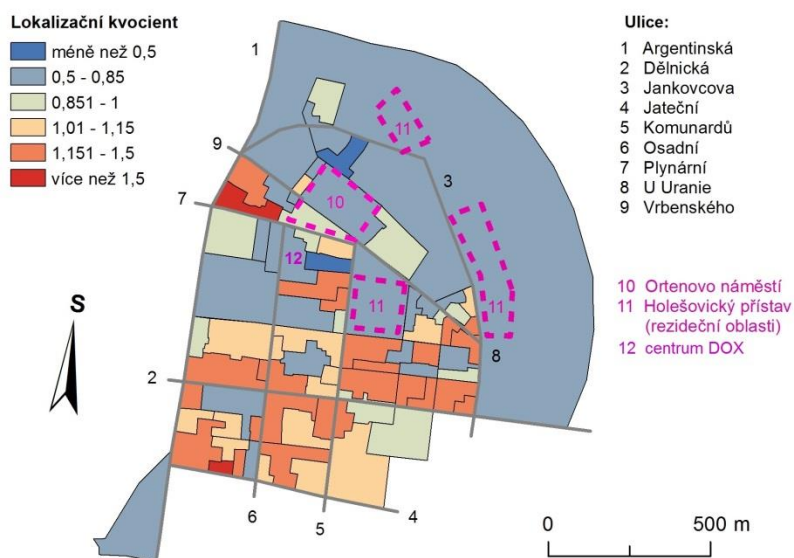
Obr. č. 9: Územní koncentrace nezaměstnaných osob v dolních Holešovicích v roce 2011 (na úrovni statistických obvodů)

Zdroj: ArcČR, SLDB 2011, vlastní zpracování

Vyšší koncentrace neúplných rodin jsou zřetelné v oblasti mezi Vrbenského a Plynární ulicí, kde obyvatelstvo charakterizuje také zvýšený podíl nezaměstnaných, osob se základním vzděláním a starších 65 let (viz obr. č. 10). Výraznější koncentrace lze nalézt také v jižní části dolních Holešovic a v obvodech podél Dělnické ulice. Kvůli značné variabilitě ostatních ukazatelů ovšem není jisté, do jaké míry lze tyto oblasti prohlásit za sociálně slabší. Nízké koncentrace neúplných rodin jsou patrné v lokalitách nové rezidenční zástavby (oblasti spojené též s vysokým podílem vysokoškoláků, nízkou nezaměstnaností a nízkým zastoupením seniorů).

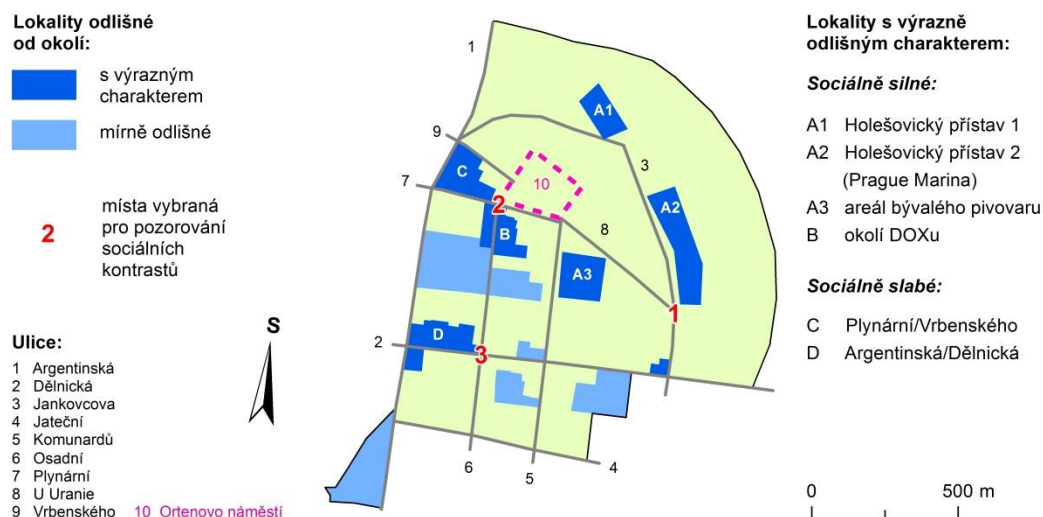
Obr. č. 10: Územní koncentrace neúplných rodin v dolních Holešovicích v roce 2011 (na úrovni statistických obvodů)

Zdroj: ArcČR, SLDB 2011, vlastní zpracování

V návaznosti na úvodní odstavce a pomocí v metodické části popsaného postupu byly identifikovány lokality se socioekonomickým profilem obyvatel výrazněji odlišným od průměru dolních Holešovic. Za dynamicky se rozvíjející oblasti s koncentracemi sociálně silnějších skupin obyvatel lze považovat Holešovický přístav (lokalita A) a okolí centra DOX (lokalita B) (viz obr. č. 11). Jejich obyvatelstvo charakterizuje vysoký podíl vysokoškolsky vzdělaných a nízký podíl nezaměstnaných obyvatel, neúplných rodin a osob starších 65 let. Výrazný podíl tvoří menšiny v čele s příslušníky slovenské a ruské národnosti. Zejména oblast Holešovického přístavu (A1 a A2), pod níž náleží také areál bývalého pivovaru (A3), s nedávno zkonstruovanými či revitalizovanými administrativními a rezidenčními objekty, je možno považovat za jedinečný sociální svět. Přibližně 80 % zdejších obyvatel je mladších 40 let, více než polovina obyvatel disponuje vysokoškolským vzděláním, podíl nezaměstnaných patří k nejnižším v dolních Holešovicích a celkově dominuje zaměstnanost v terciérním sektoru hospodářství. Určité prestiži těchto lokalit odpovídá i cena bytů, která se pohybuje přibližně kolem 60 tisíc/m² a dosahuje v některých případech až dvojnásobné hodnoty oproti bytům v neatraktivních rezidenčních oblastech u hlavní silniční komunikace Argentinská (Viareality 2014).

Obr. č. 11: Sociálně jedinečné lokality v dolních Holešovicích v roce 2011

Zdroj: ArcČR, SLDB 2011, vlastní zpracování

Naopak stagnující oblasti se zvýšenými koncentracemi sociálně slabších osob lze nalézt především mezi ulicemi Plynární a Vrbenského (lokalita C), v domech u Dělnické mezi ulicemi Osadní a Argentinská (lokalita D) a u křižovatky ulic Dělnická a Jankovcova. Prvně jmenovanou lokalitu tvoří dva obvody s vysokým podílem osob se základním vzděláním, neúplných rodin,

obyvatel nad 65 let a nezaměstnaných. Druhá lokalita je charakteristická především špatnou vzdělanostní strukturou, vysokým podílem neúplných rodin a také vyšší nezaměstnaností. V obou oblastech se v porovnání se zbytkem dolních Holešovic vyskytují průměrné až mírně nadprůměrné koncentrace zaměstnaných v sekundárním ekonomickém sektoru. Třetí, plošně nejmenší, oblast tvoří v podstatě jen jeden rohový dům na východním okraji dolních Holešovic, proto bude z následující analýzy vynechána.

6. SOCIÁLNÍ KONTRASTY V DOLNÍCH HOLEŠOVICÍCH

Následující část se zaměřuje na sociální kontrasty v dolních Holešovicích v návaznosti na lokality vytipované v předchozí kapitole. Hlavním cílem je identifikovat odlišnosti a interakce mezi rozdílnými skupinami obyvatel. Nejprve jsou však představeny sociálně jedinečné lokality z hlediska fyzických a funkčních charakteristik. Následuje popis pozorovacích stanovišť, na který navazují výsledky pozorování sociálních kontrastů, interakcí mezi obyvateli a náhled na celkový denní rytmus a sociální klima dolních Holešovic.

6.1 Fyzické a funkční charakteristiky sociálně jedinečných lokalit dolních Holešovic

V Holešovickém přístavu (lokalita A, viz obr. č. 11) se postsocialistická obnova vnitřního města projevuje nejzřetelněji; nacházejí se zde zrekonstruované industriální objekty i nově postavené budovy (viz tab. č. 4). Oblast lze rozdělit do tří funkčně a územně odlišných částí. První tvoří honosné administrativní centrum s kancelářskými budovami a pobočkami nadnárodních společností (Canon, Lenovo, ESET apod.) a značným množstvím služeb. Tato část je frekventovaná především v pracovní době, zvláště kolem poledne, zatímco ve večerních hodinách je naopak opuštěná.

Tab. č. 4: Fyzický charakter sociálně jedinečných lokalit v dolních Holešovicích

lokalita	A – Holeš. přístav	B – u DOXu	C – Plynární/Vrben.	D – Dělnická/Argen.
stav budov	dobrý (revitalizované objekty)	dobrý (nová zástavba)	střední až špatný	střední
zeleň	ano (stromy v ulicích)	ano (stromy v ulicích)	ne	ano (stromy v ulicích)
park/dětské hřiště	ano (dětské hřiště)	ne	ne	ano (dětské hřiště)
čistota ulic	vysoká	průměrná	průměrná	nízká
dopravní intenzita	střední, nízká (značení obytné zóny, zpomalovací prahy)	střední	vysoká	vysoká
veřejné osvětlení	ano	ano	ano	ano
hluk	nevýrazný	nevýrazný	výrazný	výrazný
služby - cenová kategorie (počet)				
drahá	8	3	0	3
střední	8	1	9	5
levná	0	0	1	2
další specifika	lavičky, fitpark, kamerový systém ostrahy, plot	bowling, galerie DOX	tři herny, výrazný dopravní hluk	levná ubytovna, kancelářské objekty, výrazný dopravní hluk

Zdroj: vlastní šetření

Druhou část Holešovického přístavu představují nově postavené rezidenční budovy těsně u vltavského břehu. Jedná se o nejatraktivnější rezidenční oblast Holešovic ožívající v průběhu pozdního odpoledne. Často je zde možné zaslechnout ruský jazyk. Třetí část tvoří areál bývalého měšťanského pivovaru nacházející se více ve „vnitrozemí“ holešovického poloostrova. Budovy zde byly transformovány na moderní administrativní a rezidenční plochy. Celá oblast se vyznačuje vhodně využívaným veřejným prostorem (parky, lavičky apod.), což může potenciálně podpořit soudržnost a rozvoj kontaktů mezi obyvateli v tomto sousedství.

Oblast kolem centra DOX (lokalita B) tvoří bloky nové a zrekonstruované zástavby. Vyšší rezidenční atraktivita pramení také z vyšších cen zdejších bytů (Viareality 2014). Lokalita mezi ulicemi Vrbenského a Plynární (lokalita C) je naopak rezidenčně neatraktivní kvůli značnému dopravnímu hluku a zanedbanému domovnímu fondu. V obou lokalitách chybí vhodné prostory pro setkávání obyvatel a základní služby, a tudíž patrně slouží jen k rezidenčním účelům. Obyvatelé mohou nicméně využívat blízkého Ortenova náměstí nabízejícího služby pro rozličné sociální skupiny.

Obr. č. 12: Sociálně jedinečné lokality dolních Holešovic

Holešovický přístav (A)

*Protikladné lokality u
Ortenova náměstí (B a C)*

*Oblast mezi křižovatkami
Dělnické s Argentinskou
a Osadní ulicí (D)*

Foto: Jan Sýkora

V lokalitě D se rezidenční zástavba rozprostírá v západní části na křižovatce ulic Dělnická a Argentinská. Jedná se o velmi neatraktivní lokalitu z důvodu nadměrného hluku a prachu z rušné silniční komunikace Argentinská, o čemž vypovídá i cena bytů pohybující se pod průměrem dolních Holešovic (Viareality 2014). Na nerezidenčních plochách se koncentrují obslužné funkce pro různé skupiny obyvatel (od nevzhledné herny po luxusní design interiérů), administrativní budovy či levná ubytovna. Výrazným determinantem denního společenského života je rozlehlý kancelářský objekt Rosmarin Business Center a obslužný a dopravní uzel na centrální holešovické křižovatce Dělnické a Komunardů. V oblasti dochází k prolínání skupin sociálně výše postavených osob, často docházejících do této části Holešovic jen kvůli zaměstnání, s rezidenty nižšího sociálního statusu či hosty nevábne vyhlížející ubytovny.

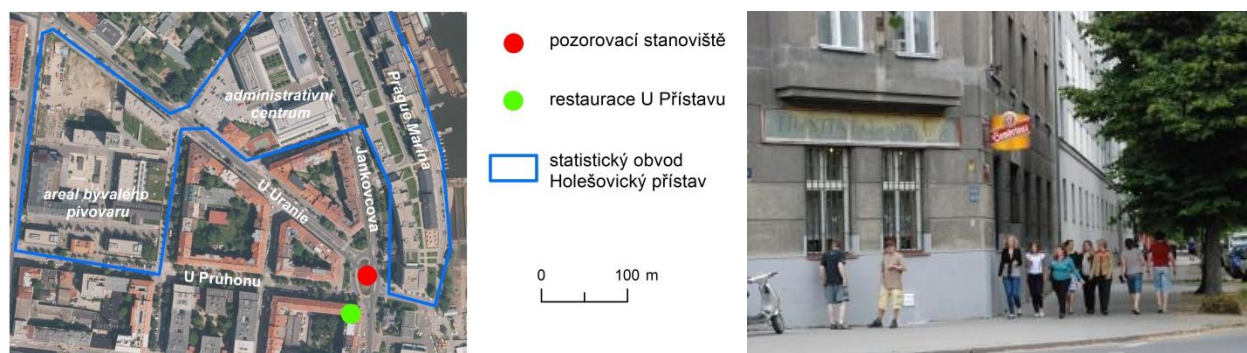
6.2 Kontrasty a každodenní interakce osob v dolních Holešovicích

Tato kapitola se věnuje výsledkům nezúčastněného pozorování procházejících obyvatel a zachycení denního rytmu vybraných lokalit. Sociální kontrasty a každodenní interakce obyvatel byly v dolních Holešovicích sledovány na konkrétních stanovištích, jejichž výběr je objasněn v následujících odstavcích.

Sociální kontrasty mezi Holešovickým přístavem a sousedícími obvody

Přístavní oblast se od zbylých částí čtvrti značně odlišuje svou moderností a úrovní luxusu. Dle analýzy statistických dat by mělo být nejvýraznějších kontrastů mezi sociálně odlišně postavenými skupinami dosahováno při hranici této části Holešovic se sousedícími statistickými obvody. Konkrétně se jedná například o kruhový objezd na křížení ulic Jankovcova, U Průhonu a U Uranie (viz obr. č. 13).

Obr. č. 13: Stanoviště 1 (křižovatka ulic Jankovcova, U Průhonu, U Uranie)

Zdroj: ArcČR, ČÚZK – Ortofoto České republiky, foto: Jan Sýkora

Oblast kolem pozorovacího stanoviště patřila během dne k nejméně rušným lokalitám čtvrti z důvodu převažující rezidenční funkce, zvláště pak v dopoledních a odpoledních hodinách. Občas bylo možné zahlédnout formálně oblečené osoby ve věku kolem 30 let mířící k administrativním budovám či matky s dětmi na procházce. Území sice vždy v podvečerních a večerních hodinách ožívalo, ale dělo se tak méně než v ostatních pozorovaných místech. Obyvatelé se vraceli z práce, v parku u nové zástavby si hráli rodiče s dětmi, lidé z obou lokalit venčili psy, přibýlo cyklistů a běžců. Výraznější byl také proud zaměstnanců z kancelářských budov.

Právě zde se ze všech sledovaných lokalit procházející osoby navzájem nejvíce odlišovaly dle sociálního statusu (viz tab. č. 5). Fyzické rozdíly mezi obyvateli byly sice zřetelné, lidé se však navzájem spíše ignorovali. Osoby vyššího sociálního statusu směřovaly jen do nebo z přístavní oblasti, což je patrně zapříčiněno dostatečnou funkční vybaveností lokality (restaurace, hřiště, prodejny potravin); rezidenti tak v podstatě nemusí areál opouštět. Přestože vstup není omezen pro žádné skupiny obyvatel, nesměřují sem zástupci nižších sociálních vrstev, jelikož se zde nenachází jim dostupné služby a odrazující může být také kamerový systém a ostraha hlídající celý rezidenční objekt. Ze zmíněných důvodů tak lze právě o této lokalitě do jisté míry hovořit jako o samostatném sociálním světě izolovaném od okolí.

Tab. č. 5: Sociální status procházejících obyvatel na křižovatce ulic Jankovcova, U Průhonu, U Uranie

lokality 1						
	dopoledne (%)	odpoledne (%)	večer (%)	noc (%)	celý den (%)	celý den (abs.)
sociální status						
okraj společnosti	1,8	0	0,3	0	0,7	3
nízký	5,8	9,5	4,1	7,3	6,6	29
střední	85,3	70,8	83,6	82,6	80,2	353
vysoký	7,1	19,7	12	10,1	12,5	55
celkem	100	100	100	100	100	440

Zdroj: vlastní šetření

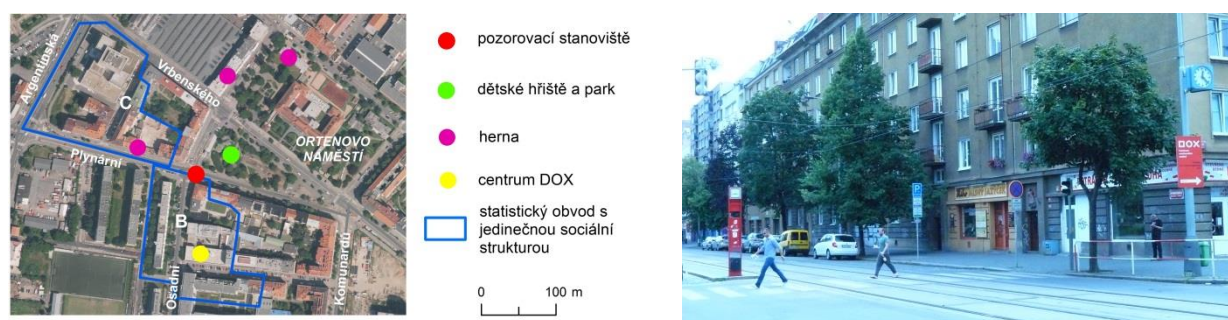
Výrazný protiklad představuje restaurační zařízení U Přístavu v přízemí jednoho ze starších činžovních domů, disponující venkovním posezením a situované přímo přes ulici od nové rezidenční zástavby. Hospoda nepůsobí příliš vábně, cílovou skupinou zákazníků jsou příslušníci středních a nižších společenských vrstev. Ze všech lokalit se právě zde pravidelně vyskytovalo nejvýraznější uskupení obyvatel, jež je možno na základě pozorování považovat za sousedskou komunitu. Všichni návštěvníci mezi sebou vzájemně komunikovali, občas si vyměnili místa, někteří jen postávali. Všichni se pravděpodobně nějakým způsobem znali, přátelsky zdravili

nově přichází. Členy byly mnohdy celé rodiny s dětmi. Většina byla oděna do neformálního spíše domácího oděvu, pravděpodobně tak pocházela z blízkého sousedství. Není však jasné, do jaké míry jsou tyto vazby založené na sousedských vztazích a do jaké míry vycházejí pouze ze sdílení prostoru oblíbeného podniku. Zařízení nenavštěvují vyšší společenské vrstvy, tudíž utváří výrazný fyzický i sociální protiklad k moderní obytné zóně.

Sociální kontrasty na Ortenově náměstí

Za druhé místo pozorování byl zvolen jihozápadní okraj Ortenova náměstí u tramvajové zastávky (viz obr. č. 14). Vzdálenost mezi sociálně odlišnými lokalitami kolem galerie DOX a mezi ulicemi Vrbenského a Plynární právě zde dosahuje nejnižších hodnot. Zároveň se kvůli poloze u stanice hromadné dopravy a na náměstí se zvýšenou obslužnou funkcí jedná o velmi rušný prostor. Proto je právě zde vhodné případné společenské odlišnosti sledovat.

Obr. č. 14: Stanoviště 2 (Ortenovo náměstí)

Zdroj: ArcČR, ČÚZK – Ortofoto České republiky, foto: Jan Sýkora

V průběhu pozorování lidé přes Ortenovo náměstí většinou jen procházeli, vyjma dětského hřiště, kde se sdružovali rodiče se svými dětmi v podstatě po celý den. Vyšší koncentrace osob se dále utvářely jen na blízké tramvajové zastávce. Do oblasti občas zavítali mladí turisté hovořící cizím jazykem s cestovními zavazadly, směřující pravděpodobně do hostelu v severovýchodní části náměstí či za návštěvou uměleckého centra. Celkově oblast působila dojem rušného dopravního uzlu a obslužného centra.

Nejvýraznějších frekvencí osob bylo dosahováno v dopoledních a podvečerních hodinách, což nejspíše souviselo s využíváním veřejné dopravy, začátkem a koncem pracovní doby a blízkostí přístavního administrativního komplexu. Charakter rušné lokality umocňuje silný automobilový provoz od Vrbenského ulice. Krom nočních hodin zde bylo nejkldnější v odpoledních hodinách, kdy již pracující patrně využili polední pauzy, a klesl dopolední vyšší podíl seniorů. V pozdně večerních hodinách se rovněž výrazně snížila frekvence osob, přesto

zejména v souvislosti s přítomností tramvajové dopravy lokalita stále působila relativně rušným dojmem oproti ostatním sledovaným oblastem.

Počet obyvatel s nízkým sociálním statusem převyšoval počet sociálně silnějších. V naprosté většině případů však procházející náleželi ke střední společenské vrstvě obyvatel (viz tab. č. 6). Socioekonomická struktura osob se nicméně v závislosti na denní době měnila. Zatímco podíl zástupců nižších vrstev byl relativně stabilní po celý den, majetnější vyhlížející skupiny obyvatel byly více zastoupeny v odpoledních a večerních hodinách, patrně v návaznosti na konec pracovní doby a s ním související odjezd z dolních Holešovic či naopak návrat do lokalit nové rezidenční zástavby. Směrem do Osadní ulice občas zavítali alternativně oděni mladí lidé, kteří by se dali přiřadit k subkultuře moderních rezidentů mající v oblibě bydlení v dynamicky se rozvíjejících čtvrtích. Zástupci nižších vrstev většinou mířili do okolí ulice Vrbenského, což do jisté míry potvrzuje rozhraní lokalit dvou sociálně odlišných skupin rezidentů u Ortenova náměstí. Nepříznivý charakter západní a severozápadní části náměstí umocňuje v nočních hodinách zvýšená koncentrace podniků pro společensky níže postavené skupiny, horší osvětlení oblasti a častější výskyt podezřelých osob.

Tab. č. 6: Sociální status procházejících obyvatel na Ortenově náměstí

lokality 2						
	dopoledne (%)	odpoledne (%)	večer (%)	noc (%)	celý den (%)	celý den (abs.)
sociální status						
okraj společnosti	0,2	1,2	0	1,2	0,4	5
nízký	4,3	6,1	5,3	6,7	5,4	60
střední	94,7	90,9	91,4	92,1	92,3	1033
vysoký	0,8	1,8	3,3	0	1,9	21
celkem	100	100	100	100	100	1119

Zdroj: vlastní šetření

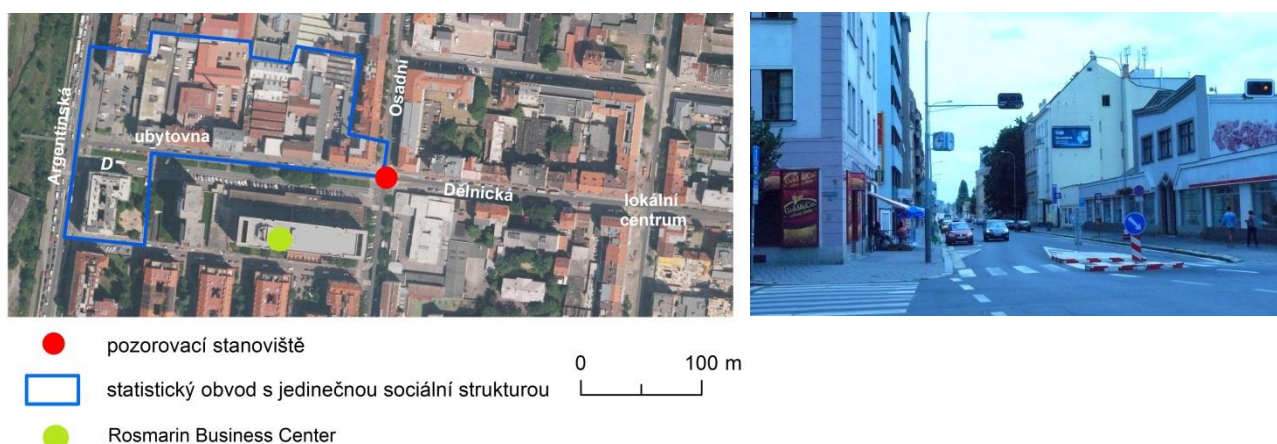
Přes odlišný fyzický i sociální charakter blízkých lokalit nebyly znatelné kontrasty mezi obyvateli ve formě přímých sporů, ani ve formě vzájemného omezování či izolace. Na Ortenově náměstí sice dochází k prolínání různých společenských skupin, avšak nekonfliktnímu. Společenský život a stupeň případné sousedské soudržnosti ve sledovaných oblastech nebylo možno určit z důvodu absence vhodných venkovních prostorů pro setkávání obyvatel. Samotné Ortenovo náměstí pak působilo spíše dojmem průchozí lokality, odkud se lidé rozcházejí do oblastí svého bydliště, a kterou využívají zejména pro veřejnou dopravu. Shodně s ostatními místy pozorování, také zde tvořili nadpoloviční většinu obyvatelé od 25 do 39 let. Nicméně

jejich zastoupení bylo zde ze všech sledovaných lokalit nejnižší, a to na úkor vyššího podílu seniorů (zvláště v dopoledních hodinách) a studentů (hostel).

Sociální kontrasty na křižovatce ulic Osadní a Dělnická

Za poslední místo pozorování bylo určeno křížení ulic Dělnická a Osadní z důvodu přítomnosti pestré škály služeb a vzájemné blízkosti lokálního centra a lokalit s výrazně i mírně odlišným charakterem (viz obr. č. 15). Viditelné sociální odlišnosti se daly předpokládat mezi rezidenty přilehlé sociálně slabší lokality (lokalita D) a uživateli zdejších kancelářských budov a obslužných zařízení. Z průchozího charakteru místa vyplývá též nepravděpodobnost vzniku stálějších uskupení obyvatel, což se potvrdilo při terénním šetření.

Obr. č. 15: Stanoviště 3 (křižovatka ulic Dělnická a Osadní)

Zdroj: ArcČR, ČÚZK – Ortofoto České republiky, foto: Jan Sýkora

Výrazný ruch na třetím stanovišti panoval již od časných dopoledních hodin, kdy značné množství lidí proudilo od tramvajových zastávek u lokálního centra patrně za zaměstnáním, zatímco téměř čtvrtinu osob tvořili lidé důchodového věku. Frekvence osob zůstala podobná s mírným kolísáním až do pozdně odpoledních hodin. Během oběda většina lidí směřovala z nebo do administrativního centra, intenzivnější byl také dopravní provoz, který však s večerem postupně klesal. Po páté hodině frekvence osob mírně vzrostla, neboť se lidé vraceli z práce domů a zástupci různých sociálních skupin proudili téměř všemi směry. K Argentinské ulici mířily do ubytovny větší skupiny dělníků. Blízko místa pozorování se nachází také dva hostely, což se promítlo ve zvýšeném počtu cizinců. S koncem pracovní doby lokalita utichla a více osob zde následně procházelo jen v případě příjezdu tramvaje do nedaleké ulice Komunardů. Výrazně protikladný rytmus nastal v noci, kdy oblast působila až opuštěným dojmem. Věková struktura

a zastoupení obyvatel s různým sociálním statusem bylo podobné jako v případě Ortenova náměstí; dominovala především kategorie od 25 do 39 let středně silného sociálního statusu (viz tab. č. 7).

Tab. č. 7: Sociální status procházejících obyvatel na křižovatce ulic Dělnická a Osadní

lokalita 3						
	dopoledne (%)	odpoledne (%)	večer (%)	noc (%)	celý den (%)	celý den (abs.)
sociální status						
okraj společnosti	0	0,2	0	0	0,1	1
nízký	3,6	3,6	5,1	3,7	4	60
střední	95,5	91,9	93,4	96,3	93,7	1392
vysoký	0,9	4,3	1,5	0	2,2	32
celkem	100	100	100	100	100	1485

Zdroj: vlastní šetření

6.3 Shrnutí

Z proběhnuvšího pozorování je existence sociálních kontrastů v dolních Holešovicích patrná. Na základě šetření nelze konstatovat, že by se obyvatelstvo striktně dělilo do dvou skupin dle vysokého a nízkého sociálního statusu, mezi kterými by probíhaly spory, či se navzájem separovaly nebo izolovaly. Až na výjimky také nebyly prokázány výraznější mezilidské interakce ve veřejném prostoru. Jedinou na první pohled zřejmou lokální komunitu představují zákazníci hospody U Přístavu. Věková struktura procházejících přibližně odpovídala struktuře rezidentů dolních Holešovic dle cenzu v roce 2011; výrazně dominovali obyvatelé stáří 25 až 39 let. Vyšší podíl této kategorie při terénním výzkumu je pravděpodobně způsoben nerezidenty dojíždějícími do dolních Holešovic za zaměstnáním. Osoby mladšího produktivního věku tak patrně silně ovlivňují společenský život, denní rytmus a celkové sociální prostředí.

Dle charakteristik jedinců se nejvíce ve srovnání s ostatními lokalitami vymykal Holešovický přístav, čímž se potvrdily závěry vzešlé z kvantitativní analýzy statistických obvodů. Z pozorování zde není zřejmá existence určité sousedské komunity, nicméně potenciál pro jistý stupeň soudržnosti a izolovanosti obyvatel vychází z fyzických dispozic a odlišností této lokality od okolí. Prostor kolem přístavní oblasti dominuje též z hlediska sociálních kontrastů, jež jsou posíleny diferencemi domovního fondu. Lokalitám nízkého sociálního statusu vytipovaným při analýze statistických dat většinou v terénu odpovídá horší fyzický charakter. Přestože právě v těchto místech lze do určité míry očekávat koncentrace nižších společenských tříd, ve většině případů tuto domněnku toto terénní šetření nepotvrdilo.

7. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo analyzovat změny sociálně prostorové struktury Holešovic od roku 1980 do roku 2011, identifikovat jedinečné rezidenční lokality odlišných sociálních skupin, určit interakce a kontrasty mezi vzájemně rozdílnými sociálními světy a poskytnout náhled na celkové sociální klima vytipovaných částí Holešovic. V kontextu probíhající transformace vnitřního města bylo předpokládáno, že dochází k celkové proměně čtvrti, při které soužití a interakce skupin obyvatel s rozdílnými preferencemi a vlastnostmi v relativně málo územně rozsáhlém městském prostoru vytváří potenciál pro spory a konflikty.

Proměnlivost sociálně prostorové struktury byla zkoumána prostřednictvím analýzy charakteristik obyvatel získaných z výsledků sčítání od roku 1980 za vybrané základní sídelní jednotky. Tato analýza prokázala, že se Holešovice skutečně proměňují, avšak většina územních jednotek téměř shodným způsobem (zvyšuje se podíl obyvatel mladšího produktivního věku, vysokoškolsky vzdělaných, zaměstnaných ve službách, ale také zastoupení nezaměstnaných osob). Během sledovaného časového období lze odlišnosti nalézt mezi letenskou oblastí a dolními Holešovicemi, které zůstávají čtvrtí s relativně nižší vzdělaností, vyšší nezaměstnaností a průmyslovou zaměstnaností. Socioekonomická úroveň obyvatel určitých částí dolních Holešovic však dosahuje vyšší úrovně i v porovnání s Letnou a utváří tak výrazný protiklad ke spíše stagnujícím lokalitám. Sociální struktura je zde více vnitřně diferencována než v letenské oblasti, a proto se jí věnovala navazující část empirického výzkumu.

Při analýze sociálně prostorové struktury dolních Holešovic v roce 2011 se pozornost soustředila na identifikaci lokalit s výrazně odlišným sociálním a demografickým charakterem. K tomuto účelu bylo využito dat za statistické obvody. Mezi vybrané lokality s vyšším sociálním statusem patří oblast Holešovického přístavu a prostor v blízkosti uměleckého centra DOX u Ortenova náměstí. Naopak obyvatelé s nižším sociálním statusem se nejvýrazněji koncentrují mezi ulicemi Vrbenského a Plynární, taktéž u Ortenova náměstí, a podél ulice Dělnická mezi Osadní a Argentinskou ulicí. Na základě rozmístění těchto lokalit a míst předpokládané vyšší fluktuace osob byla vybrána tři stanoviště k realizaci navazujícího pozorování za účelem odhalení společenských kontrastů a interakcí.

Nadprůměrné odlišnosti obyvatel Holešovického přístavu jsou patrné jak z analýzy tvrdých statistických dat, tak z navazujícího terénního šetření. Sociální kontrasty zde byly nejzřetelnější, interakce obyvatel však minimální. Prostor rušného Ortenova náměstí funguje spíše jako obslužný a dopravní uzel a k výrazným interakcím mezi osobami ani zde nedochází. Společenské protiklady jsou zde nicméně viditelné a do jisté míry potvrzují rozmístění

nedalekých sociálně jedinečných lokalit. Jako poslední pozorovací stanoviště bylo zvoleno křížení ulic Osadní s Dělnickou. Místní denní rytmus výrazně ovlivňují dočasně přítomní zástupci povětšinou střední vrstvy využívající zdejší kancelářské budovy. Také zde jsou společenské protiklady zřejmé, ale ani v tomto případě nebyly sledovány téměř žádné interakce či spory.

V územně relativně omezeném prostoru dolních Holešovic jsou kontrasty mezi společensky odlišně postavenými skupinami obyvatel znatelné, nicméně na základě terénního šetření nelze říci, že by docházelo k interakcím, jež by mohly vyústit ve výraznější spory. Pozorování neodhalilo ani existenci výrazně separovaných či jinak oddělených a uzavřených lokalit. Vybrané území dolních Holešovic pravděpodobně představuje spíše fyzicky, funkčně, a především sociálně různorodý prostor, jež najednou obývají a využívají společensky různě postavené skupiny obyvatel. Nicméně uvedené závěry jsou limitovány rozsahem výzkumu a představují pouze náhled do sociálního prostředí oblasti. Při pozorování nedošlo k identifikaci téměř žádné lokální komunity. K jejich určení by byla potřeba realizace dodatečného výzkumu, na nějž však rozsah této práce nestačí.

Z metodologického hlediska považuje autor za přínosné zejména použití kombinace metod kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Pro úplné poznání celkového sociálního klimatu by bylo nutné uskutečnit kvalitativní výzkum v delším časovém období a na více stanovištích, případně jej též rozšířit např. o dotazníková šetření mezi rezidenty i dočasně přítomnými osobami.

Holešovice dnes patří k dynamicky se transformujícím čtvrtím pražského vnitřního města. Další proměny sociálně prostorové struktury a sociálního klimatu lze v budoucnu očekávat zejména v souvislosti s plánovanými areály nové rezidenční zástavby (dokončený areál v ulici Komunardů apod.) a revitalizacemi a přeměnami dalších objektů (Bubenské nádraží, Holešovická tržnice apod.). Sledování fyzického i sociálního vývoje Holešovic spolu s pozitivními a negativními konsekvencemi těchto změn na celkové sociální prostředí a soužití odlišných sociálních skupin tak představuje potenciál pro budoucí výzkum.

8. POUŽITÉ ZDROJE

8.1 Literatura

- BĚLINA, P a kol. (1998): Dějiny Prahy II.: Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti. Paseka, Praha a Litomyšl, 566 s.
- BRONCOVÁ, D. (ed.) (2004): Praha 7 křížem krážem. MILPO MEDIA s.r.o., Praha, 159 s.
- BURGESS, E., PARK, R. (1925): The City: Suggestions for Investigation of Human Behavior in the Urban Environment. University of Chicago Press, 250 s.
- BUTLER, T., WATT, P. (2007): Understanding social inequality. SAGE Publications Ltd., Londýn, 232 s.
- CYBRIWSKY, R. (1978): Social aspects of neighborhood change. Annals of the Association of American Geographers, 68, č. 1, s. 17-33.
- DAVIES, W., HERBERT, D. (1993): Communities within Cities: An urban Social Geography. Belhaven Press, London, 196 s.
- DVOŘÁKOVÁ, N., TEMELOVÁ, J. (2012): Kvalita života seniorů v centru Prahy. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): Sociální proměny pražských čtvrtí. Academia, Praha, s. 68-91.
- ELLEGÅRD, K., PATER, B. (1999): Introduction: The Complex Tapestry of Everyday Life. GeoJournal, 48, č. 3, s. 149-153.
- FISCHER, C. (1975): Towards a subcultural theory of urbanism. American Journal of Sociology, 80, č. 6, s. 1319-1341.
- FISCHER, C. (1984): The Urban Experience. Second Edition. Harcourt Brace Jovanovich, 371 s.
- FRIEDMANN, J., WOLFF, G. (1982): World city formation: an agenda for research and action. International Journal of Urban and Regional Research, 6, č. 3, s. 309-343.
- HAASE, A. a kol. (2010): Emergent Spaces of Reurbanisation: Exploring the Demographic Dimension of Inner-city Residential Change in a European Setting. Population, Space and Place, 16, č. 5, s. 443-463.
- HAASE, A., STEINFÜHRER, A. (2007): Demographic Change as a Future Challenge for Cities in East Central Europe. Geografiska Annaler: Series B, Human Geography, 89, č. 2, s. 183-195.
- HAUPTMANN, P., KAMENICKÝ, J., SÝKORA, L. (2000): Changes in the spatial structure of Prague and Brno in the 1990s. Acta Universitatis Carolinae Geographica, 35, č. 1, s. 61-76.
- HAMNETT, CH. (2001): Social Segregation and Social Polarization. In: Paddison, R. (ed.): Handbook of Urban Studies. SAGE Publications, s. 162-176.
- HAMNETT, CH. (2003): Gentrification and the Middle-class remaking of Inner London, 1961–2001. Urban Studies, 40, č. 12, s. 2401–2426.

- HENDL, J. (2012): Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Portál, Praha, 407 s.
- KELLER, J. (2005): Úvod do sociologie. Sociologické nakladatelství SLON, Praha, 204 s.
- KUNC, J., TOUŠEK, V., VYSTOUPIL, J. a kol. (2008): Ekonomická a sociální geografie. Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, 411 s.
- LEFEVBRE, H. (2004): Rhythmanalysis: Space, Time and Everyday life. Continuum, 130 s.
- LEY, D. (1994): Gentrification and the Politics of the New Middle Class. *Environment and Planning D: Society and Space*, 12, č. 1, s. 53–74.
- MARTIN, D. (2009): Community. In: Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M. (eds.): *The Dictionary of Human Geography*. Wiley-Blackwell, s. 103-104.
- MARTIN, D. (2009): Neighbourhood. In: Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M. (eds.): *The Dictionary of Human Geography*. Wiley-Blackwell, s. 494-495.
- MATĚJŮ, P. (1980): Vývoj sociálně prostorové struktury Prahy v letech 1930-1970 ve světle faktorové analýzy. *Sociologický časopis*, 16, č. 4, s. 572-591.
- MEEGAN, R., MITCHELL, A. (2001): „It’s not community round here, it’s neighbourhood“: Neighbourhood change and cohesion in urban regeneration policies. *Urban Studies*, 38, č. 12, s. 2167-2194.
- MUSIL, J. (2005): Prague returns to Europe. In: Dimitrovska Andrews, K., Hamilton, I., Pichler-Milanović, N. (eds.): *Transformation of cities in central and Eastern Europe: Towards globalization*. United Nations University Press, s. 281-317.
- NOVÁK, J., OUŘEDNÍČEK, M., POSPÍŠILOVÁ, L., ŠPAČKOVÁ, P., TEMELOVÁ, J. (2012): Prostorová typologie a zonace Prahy. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Academia, Praha, s. 268-286.
- NOVÁK, J., TEMELOVÁ, J. (2011): Daily street life in the inner city of Prague under tranformation: The visual experience of socio-spatial differentiation and temporal rhythms. *Visual Studies*, 26, č. 3, s. 213-228.
- OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. (2007): Kvantitativní analýza stavu a vývoje segregace/separace obyvatelstva. In: Sýkora, L. a kol.: *Segregace v České republice: Stav a vývoj, příčiny a důsledky, prevence a náprava. Závěrečná editovaná zpráva projektu: WA-014-05-Z01*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, s. 9-28.
- OUŘEDNÍČEK, M., SUSOVÁ, K., ŠPAČKOVÁ, P. (2012): Sociální prostředí, sociální kapitál a sociální klima v suburbii. In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí*. Academia, Praha, s. 179-205.
- OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2009): Twenty years after socialism: the transformation of Prague’s inner structure. *Studia Universitatis Babes-Bolyai, Sociologia*, 54, č. 1, s. 9-30.
- PAQUET, C. a kol. (2010): Reliability of an instrument for direct observation of urban neighbourhoods. *Landscape and Urban Planning*, 97, č. 3, s. 194-201.

- PARKES, D., THRIFT, N. (1980): *Times, Spaces and Places. A Chronogeographic perspective.* John Wiley & Sons, Chichester, 527 s.
- PADDISON, R. (2001): *Communities in the City.* In: Paddison, R. (ed.): *Handbook of Urban Studies.* SAGE Publications, s. 194-205.
- POSPÍŠILOVÁ, L. (2012): *Denní rytmus lokalit pražského centra.* In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí.* Academia, Praha, s. 136-158.
- PULDOVÁ P., OUŘEDNÍČEK, M. (2006): *Změny sociálního prostředí v zázemí Prahy jako důsledek procesu suburbanizace.* In: Ouředníček, M. (ed.): *Sociální geografie Pražského městského regionu.* Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. Praha. s. 128-142.
- SAILER-FLIEGE, U. (1999): *Characteristics of post-socialist urban transformation in East Central Europe.* *GeoJournal*, 49, č. 1, s. 7-16.
- SASSEN, S. (2007): *Urban sociology in the 21st century.* In: Bryant, C., Peck, D. (eds.): *21st century sociology: A reference handbook.* SAGE Publications, s. 476-486.
- SCOTT, A. (2008): *Resurgent metropolis: economy, society, and urbanization in an interconnected world.* *International Journal of Urban and Regional Research*, 32, č. 3, s. 548-564.
- SIROVÁTKA, T. (2003): *Problémy trhu práce a politiky zaměstnanosti: Souhrnná zpráva z výzkumné studie provedené v rámci programu „Moderní společnost“.* Výzkumný ústav práce a sociálních věcí ČR, MUNI, 154 s.
- SLATER, T. (2011): *Gentrification of the City.* In: Bridge, G., Watson, S. (eds): *The New Companion to the City.* Blackwell, Oxford, s. 571–585.
- SMITH, N. (1979): *Toward a Theory of Gentrification: A Back to the City Movement by Capital, not People.* *Journal of the American Planning Association*, 45, č. 4, s. 538–548.
- STEINFÜHRER, A. (2003): *Sociálně prostorové struktury mezi setrvalostí a změnou: Historický a současný pohled na Brno.* *Sociologický časopis*, 39, č. 2, s. 169-192.
- SÝKORA, L. (1993): *Gentrifikace: měnící se tvář vnitřních měst.* In: Sýkora, L. (eds): *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii.* Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, s. 100–119.
- SÝKORA, L. (1994): *Local Urban Restructuring as a Mirror of Globalisation Processes: Prague in the 1990s.* *Urban Studies*, 31, č. 7, s. 1149-1166.
- SÝKORA, L. (1999): *Changes in the internal spatial structure of post-communist Prague.* *GeoJournal*, 49, č. 1, s. 79-89.
- SÝKORA, L. (2005): *Gentrification in postcommunist cities.* In: Atkinson, R., Bridge, G. (eds.): *Gentrification in a Global Context: The New Urban Colonialism.* Routledge, s. 90-105.
- ŠPAČEK, O. (2012): *Proměny sousedství v pražských lokalitách.* In: Ouředníček, M., Temelová, J. (eds.): *Sociální proměny pražských čtvrtí.* Academia, Praha, s. 159-178.

ŠPAČKOVÁ, P. (2011): Sociální prostředí a lokální komunity: město, suburbium, venkov. Dizertační práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 64 s.

VAN BECKHOVEN, E., VAN KEMPEN, R. (2003): Social Effects of Urban Restructuring: A Case Study in Amsterdam and Utrecht, the Netherlands. *Housing Studies*, 18, č. 6, s. 853-875.

TEMELOVÁ, J. (2009): Urban revitalization in central and inner parts of (post-socialist) cities: conditions and consequences. In: Ilmavirta, T. (eds.): *Regenerating Urban Core*. Helsinki University of Technology, Centre for Urban and Regional Studies, Helsinki, s. 12-25.

WESSEL, T. (2009): Does diversity in urban space enhance intergroup contact and tolerance? *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 91, č. 1, s. 5-17.

WHITE, P., WINCHESTER, H. (1988): The location of marginalised groups in the inner city. *Environment and Planning D: Society and Space*, 6, č. 1, s. 37-54.

WIRTH, L. (1938): Urbanism as a Way of Life. *The American Journal of Sociology*, 44, č. 1, s. 1-24.

ZORBAUGH, H. (1926): The Natural Areas of the City. In: Burgess, E. (ed.): *The Urban Community*. University of Chicago Press, Chicago, 268 s. 82-88.

8.2 Internetové zdroje

1) Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy (2013): Územní rozvoj [online]. (cit. 2014-04-20). Dostupné z: <http://www.iprpraha.cz/cs/clanek/228/uzemni-rozvoj>

2) DOX: Centrum současného umění [online]. (cit. 2014-04-20). Dostupné z: <http://www.dox.cz/cs/>

3) ČSÚ: Pohyb obyvatelstva – Metodika [online]. (cit. 2014-04-20). Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/pohyb_obyvatelstva

4) Viareality – realitní server (2014) [online]. (cit. 2014-03-16). Dostupné z: <http://www.viareality.cz/>

8.3 Zdroje dat

1) ARCDATA PRAHA, s.r.o. (2013): ArcČR 500: Digitální geografická databáze, verze 3.1. [online]. (cit. 2014-03-16). Dostupné z: <http://www.arcdata.cz/produkty-a-sluzby/geograficka-data/arccr-500/>

2) ČSÚ (2013): Registr sčítacích obvodů a budov [online]. (cit. 2014-06-04). Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/rso.nsf/i/registr_scitacich_obvodu

3) ČÚZK: Ortofoto [online]. (cit. 2014-03-16). Dostupné z: <http://geoportal.cuzk.cz/>

4) Sčítání lidu, domů a bytů 1980, ČSÚ, data za základní sídelní jednotky

5) Sčítání lidu, domů a bytů 1991, ČSÚ, data za základní sídelní jednotky

- 6) Sčítání lidu, domů a bytů 2001, ČSÚ, data za základní sídelní jednotky
- 7) Sčítání lidu, domů a bytů 2011, ČSÚ, data za základní sídelní jednotky
- 8) Sčítání lidu, domů a bytů 2011, ČSÚ, data za statistické obvody

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Záznamový arch pro terénní šetření

procházející osoby				
věk	okraj společnosti (bezdomovci, drogově závislí)	nizký (dělníci, uklízeči ulic)	střední	vysoký (značkový luxusní oděv)
děti cca do 15 let				
adolescenti a studenti do 25 let				
25 - 39				
40 - 65				
důchodový (snížená pohyblivost)				

shluky osob:

ostatní poznámky a postřehy (přítomnost cizinců, menšinových národností, běžců, matek s kočárky, apod.):